

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS U. 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
LÓRINCZ RÓBERT

MEGJELNIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

Képek 1977-ből

Várostarténeti jelentőségű fényképekkel bővült a közelmúltban a Kölcsey Ferenc könyvtár helyismereti gyűjteménye. Az 1977-ben, Dunakeszi városi rangra emelésekör készült több mint ezer felvételt Enyedi Lajos, a képek készítője bocsátotta az önkormányzat és a könyvtár rendelkezésére.

A fotók látványosan, és sokszor szívfájdítóan örökítik meg azt a pillanatot, amikor a falusias jellegű nagyközség életében új korszak kezdődik. A bontás alatt álló öreg parasztházak mellett már megindul a hatalmas, 3000 lakásos Duna-parti lakótelep építése. A közelbe települt házgyárban gőzerővel készülnek az ide szánt panelegységek. Az alagi részen gombamód nőnek ki a földből a kertes házak, közöttük úthenger egyengeti a készülő aszfaltutakat. A romos, elhagyott otthonok falain még ott lógnak a töredezett kis szentképek, házi áldások, a lóverseny vállalat raktárában a földön porosodik Batthyány Elemér büsztje, az épülő lakótelep sarkán ugyanakkor Lenin monumentális szobra „felügyeli” az irdatlan méretű pusztaságban elindult munkálatokat.

A fotógyűjtemény itt közölt két darabja a településen akkoriban működő filmszínházakat örökíti meg. A Vörös Csillag mozi a Rákóczi és a Szondy utcák sarkán, a Rákóczi „mozgó” pedig a mai házasságkötő terem helyén fogadta a nézőket. A filmkedvelők nagy öröme – hetente négy napon – még a Jó-

zsef Attila Művelődési Központ nagytermében is vetítették a Pest Megyei Moziüzemi Vállalat által szállított kópiákat.

2017 tavaszán, a várossá avatás negyvenedik évfordulója alkalmából, az átadásra került képekből válogatva, a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár és a József Attila Művelődési Központ közös kiállítás megrendezését tervezi. (a szerkesztő)

TARTALOM:

Képek 1977-ből	1
VARGA István József	
Az Alag-Dunakeszi Református	
Egyház története 1921-ig	
2. rész	2
KATONA M. István	
1956-ban tankkal hozták	
a fizetést	7
KASZÁS Nóra	
Alag, a magyar Newmarket	8
KOSZTOLÁNYI Tímea – tanár	
Szemelvények a Dunakeszin élő	
görögkatolikusok történetéből ...	11
LŐRINCZ Róbert	
Egy elfeledett egyesület,	
a Dunakeszi Reménység	13
CSUKOVITS Anita	
A népi vallásosság emléktárgyai-	
nak megőrzése, jelentősége	14
SAKÁLL Lászlóné	
Emlékezés a közel 300 éves	
Révcsárdára	18
KOLLÁR Albin	
A dunakeszi római katolikus nép-	
iskola tanítói 1859 és 1872 között	19

SZÁMUNK SZERZŐI:

CSUKOVITS Anita – néprajzkutató
KASZÁS Nóra – építésmérnök
KATONA M. István – újságíró
KOLLÁR Albin – ny. iskola ig.
KOSZTOLÁNYI Tímea – tanár
LŐRINCZ Róbert – könyvtáros
SAKÁLL Lászlóné – ny. iskola ig.
VARGA István József – református
presbiter

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban

Alapító szerkesztők:

Csoma Attila és Lőrincz Róbert

Felelős szerkesztő:

Lőrincz Róbert

Kiadja: Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár

Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Lőrincz Róbert

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,

Budapest, Gyöngyösi u. 89.

ISSN 1789-9230

E-mail: szemle@mail.dkvk.hu

A lap megjelenését támogatja

Dunakeszi Város Önkormányzata

VARGA ISTVÁN JÓZSEF
Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története 1921-ig

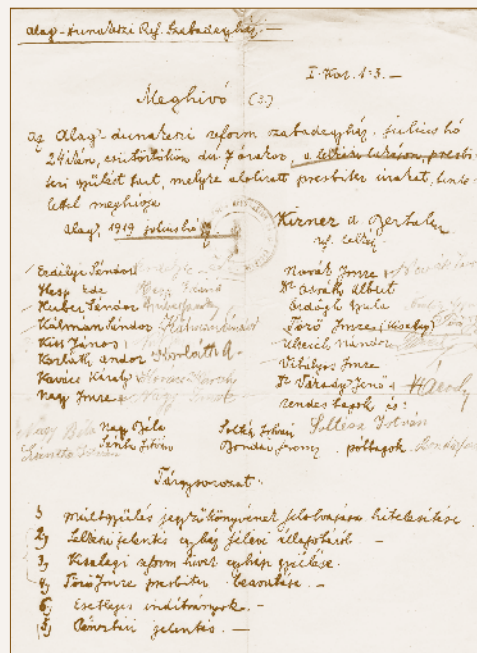
2. rész

Az első részben már említettük, hogy az 1921-ben önállósodó dunakeszi református egyház első lelkésze, Kirner A. Bertalan 1916-ban vásárolt feleségével házat Alagon, de csak 1918-tól használták az ingatlant. 1918-ban véget ért az első világháború. Kirner október 31-én indult hazafelé Olaszországból, és közel egy hónapi gyaloglás, vonatozás után szállt le a Dunakeszi vasútállomáson. „Már útközben nagy volt az ámulatunk, mikor az ezreddel a magyar határt átléptük, mert már akkor a fegyelmetlenség és felfordulás kínzó jeleit találtuk. Így volt ez Alagon is, a hová 1918. november 20-ára érkeztem meg [...] Alagon az egyházi munkára sarkaltak néhányan. Bár nem volt túl reményteljes a helyzet mégis megkíséreltem [...] alagi szabad egyház néven kezdtem a munkát, mert hiszen akkor még más vallásúak is jöttek, gyülekeztek a házamban [...] 1919 tavaszán már az alagi község háza tanács termében hivatalosan rám bízta az egyházi funkciók vezetését a főt lelkész, akinek filiája volt akkor Alag-Dunakeszi is.” Az „Egyházi Híradó” című református egyházmegyei folyóirat 1925. áprilisi száma így emlékezik vissza az 1919 elején történetekre: „Az 1919. január hó 12-én tartott Alag-Dunakeszi egyházalakuló Közgyűlésen Balogh Ferenc főt lelkész bejelenti, hogy az alagi község háza tanácstermében minden második vasárnap d.u. 3 órakor istentisztelet lesz. Az istentisztelet tartására, egyház megszervezésére, fejlesztésére vállalkozik Kirner A. Bertalan volt békési ref. segédlelkész, a háborúban 1914-1918 katonai lelkész. [...] A református hívek ellátására, csaknem 10 esztendőn át, s kivált pedig a gyermekek oktatására hol Rákospalotáról, hol Mogyoródtól vagy Fótról járt át beszolgáló, helyettes vagy segédlelkész, aszerint, hogy melyik nagyobb csillagnak, vagy egyházközségnek volt a szóróánya, filiája.”

Kirner 1919. március 19-én vette át az egyház pénzkészletét és vagyontárgyait. A május 10-i és július 24-i presbiteri üléseken már vallástanítás, bibliaóra, vasárnapi iskola beindításáról volt szó, továbbá megszerkesztették a lelkészi díjlevelet, beszámoltak az egyház első félévi állapotáról és a kislagi református hívek egyházi gyűléséről. Mivel Hajdú János nem vállalta a presbiteri szolgálatot, helyére Törő Imre került, pótpresbitereknek Nagy Bélát, Sántha Istvánt, Soltész Istvánt, Bondai Ferencet választották.

Az első Anyakönyv a születéseket 1919-től 1924-ig, a házasságokat 1936-ig, a halálozásokat 1933-ig tartalmazza. A gyülekezet első szülöttje 1919. január 27-én Szabó Elemér János volt. Apja, a remeteségi Szabó János lovas és anyja, a Rákosszentmihályról származó Marinkovics Borbála az alagi Nándor-majorban laktak. Az anyakönyvekben szereplő születési helyek egyébként behálózák egész Nagy-Magyarországot Kassától Gyuláig, Soprontól Kolozsvárig, Szegedtől Budapestig, Zólyomtól Kézdivásárhelyig. Az első házasság 1919. május 4-én kötött, Kis András vette nőül Sándor Juliánnát. A következő 17 év alatt 88 esküvőt tartottak. A gyülekezetnek 1933-ig 112 halottja volt, köztük 41 gyermek. Az elhunytak között volt anglikán presbiter (szül.: „Angolország”), „jockey”, ügyvédjelölt, postaaltiszt és székesfővárosi műszaki tanácsos.

Az egyház működéséhez tőkére is szükség volt, így gyűjtőívek jártak körbe a hívek között, melyen felajánlásokat tehettek a gyülekezet javára. Az ívet Hesp Ede a Lovaregylet protestáns érzelmű tagjai között körözte. „Gyűjtőív. Ezen gyűjtőív kiadott Hesp Ede presbyter úrnak a ki a dunakeszi- alagi új alakulású református egyház céljaira gyűjt.” 12-en jegyeztek, köztük a Hesp család 100 koronát, Metcalf János, Sidney Bulford, Mary Reeves, Thomas Ball és a Pejachevich család 200 koronát. 1919. július 24-én elkészítették a választói névjegyzéket az 1919-20-as esztendőkre. 95 név szerepel a jegyzéken, melyet a lelkész és Huber Sándor gondnok hitelesített. 36 alagi, 31 dunakeszi, 26 kundházi és

Az 1919. július 24-i presbiteri ülés meghívója

Dunakeszi - Alagi Reform. Egyház -

Okmány 4
1919

Okmány
Ezen gyűjtőív kiadását Hesp Ede presbiter, úrnak
a ki a dunakeszi-alagi új alapulási református
egyház céljára gyűjt.

Alap, 1919. január 14. -

Kirner S. Gyula
ref. lelkész

Sor	Név	Kor.	Jegyzet
1.	Hesp Ede és neje	30-	
2.	Metcalf János	10.	
3.	Lócsány Bulford	2.	
4.	Sol. János, Bal	200	
5.	Mary Reeves	40	
6.	Jegyzet: János	100	
7.	Jegyzet: János	700	
8.	Jegyzet: János	25	
9.	Jegyzet: János	50	
10.	Jegyzet: János	40	
11.	Jegyzet: János	25	
12.	Hesp Ede és neje	40	
13.	Thomas Ball	50	
14.	Adat: 1919 II. h.	742	

Gyűjtőív 1919-ből

2 budapesti adófizetőt jegyzett az egyház. A listán többek között Thomas Ball, Mary Reeves, a Hesp család és Pejachevich Jánosné, valamint a lelkész sógora, Kis János gyógyszerész is szerepel.

1919 márciusa és augusztusa között, a proletárdiktatúra ideje alatt, a népbiztosok gyakran elvették az alagi község-háza tanácstermét, vagy az iskolai helyiséget – ahol Kirner a vasárnapi istentiszteleteket tartotta -, ilyenkor a lelkészlakásba vagy a szomszédos Dunakeszi községi tanácstermébe vonultak át. A Tanácsköztársaság bukása (1919. augusztus 1.) után, ahogy az országban, úgy Alagon és Dunakeszin is kezdett beindulni a normális élet. „A Tanácsköztársaság megszűntével az egyh. törvények és a felsőbb hatósági szabályrendeletek minden vonatkozásban ismét életbe léptek.” – írta levelében az egyházmegye esperese 1919. augusztus 15-én. Kérte továbbá a gyűléseket, hogy az esetleges sérelmekről tegyenek bejelentést, kezdjék meg az iskolákban a vallásitanítást, továbbá állítsák vissza az egyházi vagyon-, és anyakönyveket.

Szeptemberben megkezdődött az alagi községi népiskolában az 1919/20-as tanév. Kirnerné Kiss Ilona az iskolaszék elé terjesztette kérését, hogy állásában megerősíttessék. A döntés értelmében folytathatta tanítói tevékenységét, férje pedig a két község iskoláiban a hittantanári szolgálatot végezte. Őrizzük az alagi népiskolába járó evangélikus és református tankötelezettek névsorát (1919. szept. 15.). Első osztályba 10 leány és 9 fiú, másodikba és harmadikba 4-4 gyermek, negyedik osztályba egy fiú és egy leány, ötödikbe pedig egy fiú járt. A gyermekek közül 32-en voltak reformátusok, 6-an evangélikusok.

Az alagi közs. Alagi népiskolába járó ev. és ref. tankötelezettek névsora:

I. o.

1.	Nagy Dániel ref.
2.	Gyulai János ref.
3.	Huber Sándor ref.
4.	Kálmán Gyula ref.
5.	Valent László ev.
6.	Martinkó János ref.
7.	Mészáros Károly ref.
8.	Székely János ref.
9.	Baranovics Károly ref.
10.	10. Nagy István ref.
11.	Oláh János ref.
12.	Jegyzet: János ref.
13.	Kovács Károly ev.
14.	Kovács Károly ref.
15.	Kovács Károly ref.
16.	Kovács Károly ref.
17.	Kovács Károly ref.
18.	Kovács Károly ref.

Az 1919/20-as tanévben az alagi népiskolába járó református és evangélikus gyerekek névsora

Az október 15-én, a lelkési lakásban tartott presbiteri ülés témái között szerepelt az egyháztagok számbavétele, a vallásos neveltetés és az iskolai hittantanítás, az énekkar és az ifjúsági egyesület, valamint beszélgetés „az új politikai életéről vallási-nemzeti szempontból”.

Az 1919. december 31-re dátumozott pénztári napló 2196 korona 78 fillér kiadással és 2123 korona 76 fillér bevétellel, s 73 korona 2 fillér hiánnyal számol. A bevételeknél már jelentkeznek a kundházai és a bibliaórai perselypénz, a kiadások között villanyszámla (86.50 K), villanykörte (14 K), nyugtatók ára, a Bibliatársulattól biblia, egyházi közalap és közigazgatási járulék (79.98 K), lelkési honorárium (1647.58 K), a teológiai kar és a püspöki hivatal önkéntes támogatása (400 K), özvegy papnék támogatása (150 K), stb. szerepel.

„Az első év változatos és terhes lezajlása után a második év az egyház fejlesztés jegyében telt el. Az egyház ekkor is még csak névleges egyház volt és hát koldus. Nem volt néhány keresztes edényen kívül még egy asztalkája vagy ülőszéke sem.” – jellemzi Kirner lelkész a következő, 1920-as évet.

1920. május 13-án kelt az alábbi presbiteri ülésre szóló meghívó: „Az alag-dunakeszi református egyház presbiteriuma, vasárnap, e hó 16-án, délelőtt 11 órakor gyűlést tart, a község-háza tanácstermében, mely gyűlésre alulírott presbiter urakat meghívom. Erdélyi Sándor, Hesp Ede, Huber Sándor, Kálmán Sándor, Kiss János, Korláth Andor, Kovács Károly, Nagy Imre, Novák Imre, Törő Imre, Ulreich Nándor, Vitályos Imre, Dr. Várady Jenő, Szemere Kálmán választott főgondnok és Nagy Béla pótpresbiter. Tárgysorozat: 1., Múlt gyűlés jegyzőkönyve, 2., Egyházzervezési ügyek 3., Egyházi megajánlás és választói névjegyzék, 4., Esetleges indítványok.”

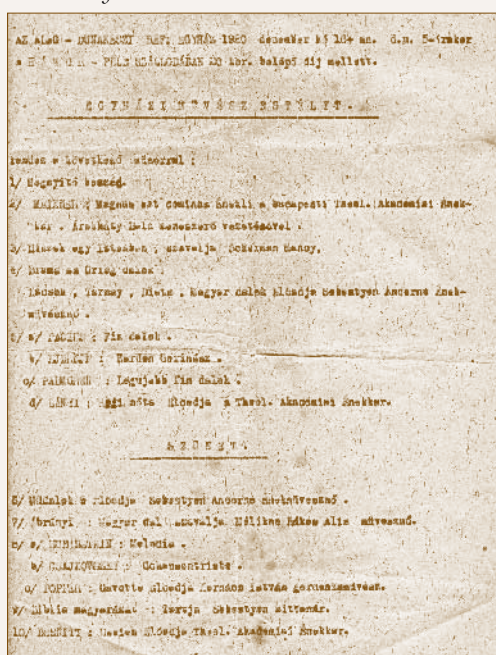
Június 20-ra el is készült az 1920. évre szóló választói névjegyzék. Ebben az előző évi 95 fővel szemben most 69-en szerepeltek. Először találkozunk Bohunka Lajos (1920-tól Dunakeszi főjegyzője) nevével, valamint első ízben szerepel a névsorban Kirnerné Kiss Ilona is. E jegyzékből megtudhatjuk – többek között – a presbiterok foglalkozását is: Erdélyi Sándor tisztviselő, Hesp Ede lóidomár, Kálmán Sándor mun-

kás, Kis János gyógyszerész, Kovács Károly iparos, Nagy Béla szabómester, Novák Imre gépész, Nagy Imre vasutas, Szemere Kálmán őrnagy, Törő Imre vasutas, Várady Jenő MÁV-titkár, Vitályos Imre bankigazgató. Nem szerepel a jegyzékben Ulreich Nándor, Huber Sándor és Korláth Andor.

Kirner lelkész a Magyar Lovaregylet figyelmébe és jóindulatába ajánlotta a református egyházat: „[...] A mostani néhez időnkben való egyházalakításra azon nagy lelki kényszer indított bennünket, hogy valahol, valami intézményen belül megnyugvást keressünk, találjunk. [...] Ezen egyházalakítást azon okból vagyunk bátrak a M.L.E. tek. igazgatóságával, mint erk. testülettel közölni, hogy közreműködésünket felajánljuk tudva azt, hogy [...] törekvéseink az M.L.E. itteni munkálkodásával összhangban levők, azonosak. A Lovaregylet vezetőségével, tagjaival tudatosan épített ki jó kapcsolatokat a tiszteletes úr, hiszen ott voltak a község előljárói között, ők folyósítottak pénzeket, adtak telkeket építkezésekre, fejlesztésekre, akár templomépítésre is. Később Kirner a protestáns lovászfíúk hittanoktatását, konfirmálását is elvállalta.

Az 1920/21-es iskolaév kezdetén összeírták a Dunakeszi református növendékek névsorát. „I. osztály: Ördög Lenke, Fülöp Juliska, Nedeczki. II. osztály: Gyárfás Endre, Bódis Sándor, Králik András, Králik Mariska, Uxa Karolin, Uxa Julis, Polónyi Jolán. III. osztály: Bódis Ferencz, Nagy Annus, Wágner Annus, Horváth Erzsike. IV. osztály: Farkas Miklós (neve áthúзва). V.-VI. osztály: Nagy Feri, Farkas Károly (neve áthúзва), Gózon Mariska. Konfirmándus növendékek névsora! Nagy Terus, Bondár Annus, Kasza Ilonka.” Richter Béla iskolaszéki elnök „a dunakeszi róm. kath. iskolaszék” pecsétjével ellátott kimutatásában beszámol „az alagi községi iskolában járó református vallású iskolásnövendékek hittanórájáról.” 1920 novemberében heti 2-2 órában volt református hitoktatás.

1920. december 9-én elkészítették az Alag-Dunakeszi református egyház költségvetését az 1921. évre, melyet Szemere Kálmán és Kirner lelkész jegyzett, Nagy Ferenc esperes pedig ellenjegyzett. A tervezetben 14.150 korona bevétel mellett 14.076 korona és 48 fillér kiadás szerepelt, a maradvány így 73 korona 52 fillér volt. A bevételek növelésére 1920. december 16-ra „Egyházi Művész Estély”-t szerveztek a Hámor-féle szállodába.

Az 1920. december 16-i Művész Estély programja

1921. március 25-én elkészült az 1919-es (!) év számadása és vagyonmérlege. Az összes bevétel 12.384 korona 30 fillér, a kiadás 12.025 korona 28 fillér, a maradvány 359 korona 2 fillér volt. A takarékbetétben elhelyezett 2249 korona 62 fillérrel együtt az összes vagyon 2608 korona és 64 fillér, az „összes teher” pedig ebben az esztendőben még nulla korona volt.

1921. május 26-án kifüggesztették az 1921/22-ik évre szóló választói névjegyzéket, melyben 96 fő szerepelt. Ezt követően június 8-án elkészült a végleges lista, mely 92 személyt tartalmazott. Minden gyülekezeti tagnak megnevezték a foglalkozását, lakóhelyét is. 53 alagi, 31 dunakeszi és 8 kundházai lakos van a listán. Az eddigi foglalkozások mellett megjelent az erdőkerülő, egyházszolga (Gergely Jánosné), lovaregyleti igazgató (Horthy Jenő), szíjgyártó, varrónő, hivatalosolga, lelkész és lelkészné, előmunkás. Továbbra is jelen voltak a vasúti dolgozók, munkások, háztartásbeliek és a Lovaregylet alkalmazottai.

Mag. Dunakeszi egyház választói névjegyzéke az 1921. évről.

Felró szám	A választó neve	Foglalkozása	Lakása	Felrószámok határozat	Az esperesi határozat	Jegyzet
1.	Nagy Miklós	vasutas	Alag			
2.	Nagy Károly	vasutas	Alag			
3.	Nagy Ferenc	vasutas	Alag			
4.	Nagy János	vasutas	Alag			
5.	Nagy János	vasutas	Dunakeszi			
6.	Nagy János	vasutas	Alag			
7.	Nagy János	vasutas	Alag			
8.	Nagy János	vasutas	Dunakeszi			
9.	Nagy János	vasutas	Dunakeszi			
10.	Nagy János	vasutas	Dunakeszi			
11.	Nagy János	vasutas	Dunakeszi			

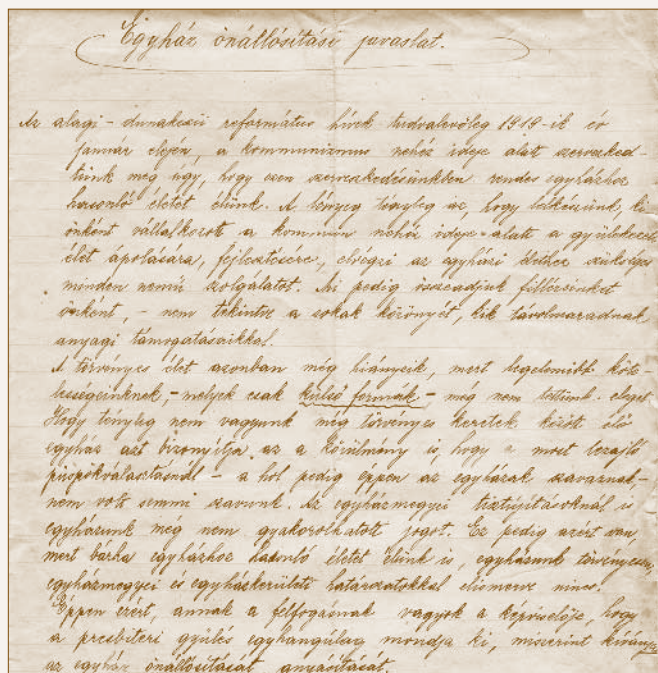
Az 1920/21. évi választói névjegyzék

Június 18-án elkészült az 1920/21-ben az alagi elemi iskolába járó református növendékekről szóló kimutatás. A négy osztályba ekkor 29 gyermek járt.

A Pesti Református Egyházmege esperesének augusztusban írt levelében már szerepel a dunakeszi református leányegyház anyasításának ügye is: „Tisztelt h. Lelkész úr! Tisztelt Presbyterium! Van szerencsénk értesíteni, hogy az e.m. közgyűlést szept. 15. d.e. 9 órára a szokott helyre kitűztük, melyre tisztelettel meghívjuk. Az anyasítás és díjlevél ügye tárgysorozatban lesz, kérem a pótlásokat sürgősen. Alsódabas 1921. VIII. 29. Nagy Ferenc esperes.”

Az alábbiakban részleteket közlünk az önállósítási javaslatból: „Az alag-dunakeszi református hívek tudvalevőleg 1919-ik év január elején, a kommunizmus nehéz ideje alatt szervezkedtünk meg úgy, hogy ezen szervezkedésünkben rendes egyházhoz hasonló életet élünk. A lényeg az, hogy lelkészünk, ki önként vállalkozott a kommun nehéz ideje alatt a gyülekezeti élet ápolására, fejlesztésére, elvégzi az egyházi élethez szükséges minden nemű szolgálatot. Mi pedig összeadjuk filléreinket önként, - nem tekintve az urak közönyét, kik távolmaradnak anyagi támogatásaikkal. [...] Hogy tényleg nem vagyunk még törvényes keretek között élő egyház, azt bizonyítja az a körülmény is, hogy a most lezajló püspökválasztásnál - a hol pedig éppen az egyházak szavaznak - nem volt semmi szavunk. [...] Éppen ezért, annak a felfogásnak vagyok a képviselője, hogy a presbiteri gyűlés egyhangúlag mondja ki, miszerint kívánja az egyház

önállósítását, anyásítását. [...] Szükséges azonban az egyház önállósítása azért is, hogy a múltban gyakorivá vált lélekalhasznat éppen a mi híveink, gyermekeink kárára, egy önálló egyház önálló lelkesének ébersége által figyelemmel kísértessék, megakadályoztassék. De kívánatosnak teszük az egyház önállósodását a református hívek elterjedettsége, iskolák szaporodása is és azon körülmény, hogy a politikai község is fejlődik, gyarapszik. Kivált, mert a megcsönkített Magyarország újra építésénél egy református egyház, egy kálvinista egyház, egy magyar egyház megteremtése, megalapozása az egész Magyarország feltámadásának egy megrendíthetetlen biztos alapköve. [...]”

Az önállósítási javaslat részlete

Az Egyházmegyei Közgyűlés 1921. szeptember 15-i jegyzőkönyvében a következő szerepel: „Alag-Dunakeszi leányegyház előterjeszti anyásítási kérelmét és lelkési díjlevelét bemutatja. Indoklása, hogy a lélekszáma 900-at meghaladja, mindennapi iskolások száma 54. Az E. T. szerint minimális adókulcs is biztosítja költségvetését. A Magyar Lovaregylet templomkertet helyezett kilátásba. Egyházmegyei közgyűlés Alag-Dunakeszi leányegyház anyásításához hozzájárul s a bemutatott lelkési díjlevelet jóváhagyja.”

1921 októberében felgyorsultak az események, megtörtént az egyház hivatalos anyásítása, következhetett a lelkészválasztás. Szemere Kálmán főgondnok egy ívet köröztetett a presbiterek között, melyen aláírásokat gyűjtöttek Kirner helyettes lelkész megválasztása mellett. „Nagytiszteltű Vezetőség! Az alag-dunakeszi leányegyház, egyházkerületi végzés folytán önálló egyházzá lett. Ezen alkalommal ezen rendes lelkési állásra, az eddigi helyettes lelkészt Kirner A. Bertalan lelkész urat kívánjuk meghívni, mely kérésünket az E. T. II. 9. §-a értelmében aláírásunkkal igazoljuk. Alag-Dunakeszi, 1921. október hó”

„Meghívó. Az alag-dunakeszi református egyház presbyteriumának gyűlésére, a f. évi október 26-án, délután fél hat órakor az alagi községi iskolába. Tárgy: 1., A lelkési állásnak meghívás útján való betöltéséről. 2., Jelentések és indítványok. Alag, 1921. évi október hó 24-én. Szemere Kálmán, Sáfár Béla egyh. lelkész, egyh. tanácsbíró.”

„Jegyzőkönyv, felvétel a községi iskolában 1921. november hó 1-én d.e. ½ 10 órakor az alag-dunakeszi-i ref. egyházban meg-

tartott meghívás útján lelkészválasztásról. Istentisztelet végeztével Balogh Ferencz főthi ref. lelkész lelkési és dr. Benedek Zsolt egyházmegyei tanácsbíró, világi kiküldött a választók gyűlekezetében a presbyteriummal együtt megjelenve, Korláth Andor presbyter a gyülekezet nevében üdvözlö az egyházmegyei kiküldötteket, a kik, a szíves üdvözlést megköszönve bemutatják:

1. az alag-dunakeszi-i ref. egyház presbyteriumának 1921. október 26.-án kelt határozatát, melyben a presbyterium kijelenti, hogy a hívek túlnyomó többsége Kirner A. Bertalan váci segédlelkészt óhajtja meghívni az alag-dunakeszi-i lelkési állásra;
2. Kirner A. Bertalan okmányait: keresztlevelét, szolgálati bizonyítványait és lelkési oklevelét;
3. az egyházmegyei bizottság 1921. október 27. -én felvett jegyzőkönyvét, mely szerint a bizottság Kirner A. Bertalant az alag-dunakeszi-i lelkési állásra választhatónak jelentette ki;
4. Kirner A. Bertalan f. é. október 27.-én kelt nyilatkozatát a meghívás elfogadásáról;
5. a pesti ref. egyházmegye elnökségének 1921. október 28.-án - 224 sz.- kelt kiküldő végzését;
6. a beszolgáló lelkész bizonyítványát arról, hogy a lelkészválasztásról a választók az előző vasárnapon, f. é. október 30.-án a szószékről szabályszerűen értesítették;
7. a jelen jegyzőkönyvet aláíró presbiterok megbízólevelét és végül
8. a választók 1921-22. évi névjegyzékét.

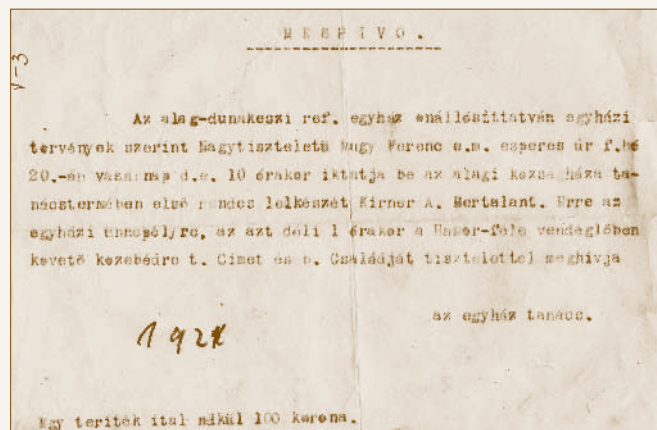
Az egyházmegye világi megbízottja felolvashán az egyházi törvénynek a választási eljárásra vonatkozó részét felhívja a gyülekezetet, illetve a megjelent jogosult választókat nyilatkozásra, óhajtják-e Kirner A. Bertalan meghívását? Különösen és ismételtén felhívta azokat jelentkezésre, a kik a meghívást ellenzik. Miután az összes jelenlevő választók a meghívás mellett nyilatkoztak és közülük nem jelentkezett senki, a ki a meghívást ellenezné: az egyházmegyei megbízottak Kirner A. Bertalan váci segédlelkészt az alag-dunakeszi-i ref. egyházközség rendes lelkési állására egyhangúlag megválasztottak jelentették ki.

Az egyházmegye lelkési megbízottja az egyhangú meghívásban megnyilatkozó egyetértés és békesség fölött az egyházmegye örömet tolmácsolván a megbízottak a választási eljárást bezárták. Miről ezen jegyzőkönyv három egyező példányban felvétel Alagon, 1921. november 1.-én. Benedek Zsolt egyházm. világi kiküldött, Balogh Ferencz egyh. lelkési kiküldött, Szemere Kálmán egyházközségi főgondnok, Sáfár Béla váci ref. lelkész – adminisztrátor, Vitályos Imre presbyter, Kovács Károly presbyter.”

Megkezdődtek az előkészületek az ünnepélyes beiktatásra. A kundháztelepi testvérek is megkapták a meghívót, az alábbi, Kundházán köröztetett jegyzéken lehetett jelentkezni az ünnepségre: „Értesítés. A Kundháztelepi ref. egyház híveihez értesítés; és egyben meghívás is érkezett; 1921. év nov. hó 17-én, a mely meghívót a hívek saját aláírásukkal tudomásul venni szíveskedjenek; és egy az ünnepi közebéden való részt vételt aláírásukkal jegyezni szíveskedjenek; az ebédre való alá írás kötelező a fizetésre is. 1921. év nov. 17. Kundháza- telep. Tisztelettel Törő Imre presbiter.” A meghívót tizenegy kundháztelepi egyháztag – Törő Imre, Kolláth József, Frecska József, Balog György, Tót Ferencz és neje, Gyuróvszky Józsefné, Varga Károly, Sándor István, Sándor Bálint és M. Tót Sándor – aláírásával tudomásul vette, egy fő – Balog György – jelentkezett az ebédre is.

Végül elérkezett a nagy nap. 1921. november 20-án beiktatták a gyülekezet első lelkészét. Az eseményre szóló meghívón a következő szerepelt: Meghívó. Az alag-dunakeszi ref. egyház önállósítván egyházi törvények szerint nagytiszteletű Nagy Ferenc e. m. esperes f. hó 20.-án vasárnap d. e. 10 órakor

iktatja be az alagi községhez tanácstermében első rendes lelkészét Kirner A. Bertalant. Erre az egyházi ünnepélyre, az azt déli 1 órakor a Hámor-féle vendéglőben követő közebedre t. Címet és b. Családját tisztelettel meghívja az egyházi tanács. Egy teríték ital nélkül 100 korona."

A lelkeszi beiktatás meghívója

Az Újpest-Rákospalotán megjelenő „Független Újság” 1921. november 26-i száma tudósított a lelkészavató ünnepségről „Alag-Dunakeszi hírek. Az alag-dunakeszi református egyház lelkészavató ünnepélye. Impozáns ünnepély keretében folyt le az alagi községhezán a kitaró, szorgalmas munka árán önállóvá lett alag-dunakeszi református egyház lelkészavatása.” A községhezán beszédet mondott Nagy Ferenc esperes, Balogh Ferenc főt. ref. lelkész, Korláth Andor presbiter, Ulreich Nándor alagi iskolaszéki elnök, Molnár Gyula alagi főbíró, Várady Jenő MÁV-főtisztviselő és Richter Béla r.k. plébános. A Hámor-féle vendéglőben a plébános úr, az esperes, a főjegyző, a főbíró, a főt. lelkész és a presbiter mellett F. Cselótei János a főt. ref. egyház gondnoka, Sáfár Béla váci ref. lelkész és Balog József főt. bíró köszöntötte az új lelkészt, Kirner A. Bertalant, aki maga is felszólalt.

Az avatást követően presbiteri gyűlést tartottak, melynek tárgysorozatát az alábbi meghívó tartalmazza: „Meghívó! Az alag-dunakeszi református egyház fhó Síkán, csütörtökön délutáni 6 órakor presbiteri gyűlést tart a lelkész-lakás iskolájában, melyre a presbiter urakat meghívja Szemere Kálmán főgondnok, Kirner A. Bertalan ref. lelkész. Alag, 921. december 3. Erdélyi Sándor, Hesp Ede, Kovács Károly, Nagy Imre, Nagy Béla, Korláth Andor, Kálmán Sándor, Törő Imre, Novák Imre, Vitályos Imre, Huber Sándor, Váradi Jenő, Soltész István. Tárgysorozat: Jegyzőkönyv, Jelentés a lelkészválasztásra vonatkozólag, Lelkész bemutatkozás – program. E. T. I. 10§-17§., Esperesi leirat a presbitériumhoz, lelkészhez (concessa) díjlevél., Üdvözlő iratok, sürgönyök bemutatása (Püspök – Kormányzó – Rpalota), Köszönetnyilvánítás a lelkész-beiktatásnál közreműködők részére., Reformátusok számbavétele népesség – adóalany tárgyában (dec. 18.), Református – Kálvinista Kör-helyiség meghosszabbítása, Adókövető bizottság megnevezése (20.), Költségvetés beállítására bizottság kiküldése (22.), Földreform érvényesítése egyházunk hasznára, Karácsony este és ajándék gróf Pejacevich Jánosné.”

Egy december 18-án kelt esperesi levél Kirner bejelentési kötelezettségére hívta fel a figyelmet „Tisztelendő Lelkész úr! Az újonnan alakult anyaegyháznak, illetve az új lelkeszi állásnak a VKM-hez való bejelentése céljából szíveskedjék a mellékelt <Bevallási ívet> pontosan kitölteni, okmányokkal felszerelni, s hozzám sürgősen beküldeni”

Az önállósodás esztendejét december 27-én és 29-én két presbiteri ülés zárta. Az ülések témái között szerepelt az egyházmegyei tisztségviselők választása, az adókövetés, a költségvetés, Kis János presbiter lemondása, jelentés adakozásról, az adóbeszedés módoszatai és a lélekösszeírás. Megalakult az állandó adókövető bizottság, melynek tagjai Alagon Vitályos Imre és Kálmán Sándor, Dunakeszin Korláth Andor, Kundházán pedig Törő Imre voltak. A bizottság 290 adóköteles egyháztagot állapított meg. Előterjesztették az 1922-ik évi költségvetés tervezetét is, melynek 65.000 koronás összegét a testület egyhangúan elfogadta.

Az elvetett mag tehát kihajtott, a hajtás pedig lassan növekedésnek indult. A Dunakeszi Református Egyház történetét 1921-ig bemutató írásunkat zárjuk Kirner A. Bertalannak 1926-ban leírt gondolataival: „Az alag-dunakeszi református anyaszentegyház új csillag a ref. egyháztörténelem egén. Nem régen tűnt fel. Kicsiny fénye, csöppnyi ragyogása a régi nagy egyházi csillagok mellett bizony még halovány. Ezelőtt 5 esztendővel még a legjobb távcsővel sem lehetett volna felfedezni. Akkor még nem volt sehol. Alag is, Dunakeszi is megvoltak ugyan, noha Alag község maga is alig pár éves alakulat, de az anyaegyházi alakulásnak se híre, se hamva nem volt. [...] Gazdátlan mezőre nem megy az arató sem. Így volt Alag-Dunakeszi területe is. Dolog akadna ugyan, de nincs fizető gazda. A napsugár pedig önti melegét, hajnal harmatát, felhő permetezését s a talaj mégis meddő, terméktelen maradt. Nem akad munkás. Nem jön próféta sem, pedig éppen a próféta elhívásával szól bátorítól az Úr: > ne félj! mert veled vagyok, hogy megoltalmazalak téged...prófétává teszek téged, hogy gyomlálj, ronts, vezess, törj, építs és plántálj.< (Jer 1:5-10). [...] nevezett lelkész [...] egy emberéletbe vágó elhatározással odaadja önmagát – hitvesével együtt – a nagy, erős, sok fáradtságot igénylő, sok töviset termő, gyümölcsöt még nem hozó egyházszervező, egyház-építő munkának.”

Az Alag-Dunakeszi Református Egyház pecsétje

A Kirner-életrajz és a Dunakeszi Református Egyház történetének kutatása során az alábbi intézmények, személyek szolgáltak dokumentumokkal, illetve segítettek munkámat:

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Pöcz Erzsébet, Baptista Teológiai Akadémia Levéltára és Könyvtára – ifj. László Gábor, dr. Szebeni Olivér, Szommer Hajnalka, Békési Jantyik Mátyás Múzeum – S. Turcsányi Ildikó, Békési Szegedi Kis István Református Gimnázium – Vighné Szabados Andrea, Békési Református Esperesi Hivatal – Katona Gyula, Dunakeszi Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár – Lőrincz Róbert, Dunakeszi Református Egyház – Szőke Attila Szilárd és a presbitérium, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára – Nagy Edit, Fót- Központi Református Egyház – Sebestyén Győző, Kiskőrösi Baptista Gyülekezet – Barkóczi Győző, Nuszbaum Ferencné Tóth Mária Magdolna – Gödöllő, Rákospalota- Óvárosi Református Egyház – Hekli Katalin, Simonfi Sándor, Sárospataki Református Teológiai Akadémia Könyvtára, Levéltára és Múzeuma – Pocsainé Eperjesi Eszter, Szentimrei Márk.

KATONA M. ISTVÁN

1956-ban tankkal hozták a fizetést

Részlet Tápi Ottóné Petercsák Mária újságíró önéletrajzából

A Petercsák család 1939-ben költözött Sátoraljaújhelyről Dunakeszire. A családfő, Petercsák Gyula asztalosmester sokáig munkanélküli volt, ám végül állást kapott a Dunakeszi Járműjavítóban. A nagy távolság miatt döntöttek úgy, hogy odahagyják korábbi lakhelyüket.

Kiseb kitérő után a Gyártelepen, a Köröndön kaptak lakást. A család gyorsan beilleszkedett a község életébe. Az édesanya a Konzervgyárban helyezkedett el, a gyerekek – Márta és Mária – a gyártelepi iskolába jártak. Az édesapa az akkor épülő Jézus Szíve templom asztalos munkáiban vett részt, ugyanis a szép, műves padsorokat és a koloniál, keresztúti képkereteket a járműjavító asztalosai készítették.

A háború után, az ötvenes évek a család számára sem hoztak jelentős életszínvonal javulást. Lányukat nehezen, de tudták taníttatni, majd a munkába állásukat is segítették. Petercsák Mária, tehetsége révén, újságíró lett az akkori Budapesti Lapkiadó Vállalatnál. Hamarosan férjhez ment, és megszületett István nevű gyermeke.

Így élték meg egyéves gyermekükkel 1956. október 23-át. S innen idézzük Tápi Ottóné Petercsák Mária önéletrajzából egy különös történetet:

„Elégedetlenség, háborúk a világban... Félelem a jövőtől. Nagy Imrét leváltják. Fokozódó bizonytalanságot éreztünk a fővárosban és vidéken egyaránt. Október közepén az egyetemi diáktanácsok kiáltványt adnak közzé 16 pontban megfogalmazott követeléseikkel. Az Írószövetségben is nyíltan elégedetlenkedtek a fennálló rendszerrel szemben.

Október 23-án hatalmas tüntetés a fővárosban, a Parlament előtt a tömeg Nagy Imrét élteti, aki aztán a nép követelésére át is veszi a hatalmat. Este a Rádió előtt eldördülnek az első lövések. Másnap folytatódik a harc, leállnak a gyárak, megszűnik a közlekedés.

A felsőpetényi Almásy-kastélyból kiszabadított Mindszenty József esztergomi érseket a rétsági harckocsizó ezred törzsfőnöke, Pálkás-Pallavicini Antal őrnagy parancsnoksága alatt a fővárosba kísérték. Dunakeszin, a Jézus Szíve templom előtt megállt a menet és a bíboros megáldotta az út szélén eljenző dunakeszieket.

Kenyér és élelem hiány volt, gyorsan kiürültek az üzletek. Pénztelenség és kilátástalanság lett úrrá mindenkin, a Wiedermann pékségnél a kenyérért való sorban álláskor összekapirgált fillérjeinket adtuk oda. Egy napon a zöldségeshez szőlőt és lecsópaprikát szállítottak, de sajnos nekünk már nem jutott. A fővárosba, munkahelyünkre nem tudtunk bejutni, nem volt közlekedés. Aztán, amikor mégis sikerült, a kezembe adták a munkakönyvemet, megszűnt a Lapkiadó Vállalat.

Egyik nap, október végén nagy dübörgéssel egy hatalmas tank érkezett a Járműjavító főbejárata elé. Kilestünk a köröndi lakásunk ablakán, a függöny mögül. Anyánk rémülten jegyezte meg: Csak nem fognak löni? A tank megállt a főbejárat előtt. Félelmetes csönd lett. Aztán csengettek. Egy ismerős állt az ajtóban. A nevemet mondta, s azt, hogy várnak a tanknál. Megijedtem. Mit akarnak tőlem? S aztán, amikor megmondta a nevét annak, aki vár rám, megkönnyebbültem. Magamra kaptam a kabátomat és kisétem. A tanknál legjobb barátom, Faragó Zsuzsa újságíró kolléganőm férje, Darida Ferenc őrnagy, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia tanára fogadott. Az-

tán látom, hogy a harcjárműből a járműjavítás ismerőseim és két idegen ember zsákokat és faládákat emelnek ki és viszik be a kapun.

Feri barátom és egy másik egyenruhás katonatiszt elmondta, hogy a Magyar Nemzeti Bank alkalmazottaival együtt pénzt hoztak, hogy a munkások megkaphassák végre a fizetésüket. A zsákokban papírpénz, a faládákban aprópénz volt. Sok millió forint.

Kérdeztem tőle, nem lesz-e valami baja abból, hogy a tankkal járják a várost? Rájuk is löhetnek.

– Ne izgulj Mari. Már átestünk a tűzkeresztségen – válaszolta. Elkészönt, aztán el is tűnt a tank tetején lévő kerek bűvő nyílás mögött s elindultak vissza a fővárosba. Hogy ez a tűzkeresztség mit jelentett, csak később tudhattam meg. Mint ahogy azt is, hogy miképpen került sor erre a különös pénzszállításra.

Darida Ferenc október 25-én vagy 26-án kapott parancsot bajtársával együtt, hogy azonnal jelentkezzenek a Honvédelmi Minisztériumban bizonyos Váradi vezérőrnagynál. Azt a feladatot kapták, hogy nyomban induljanak a Nemzeti Bankba, ahol Fodor András ügyvezető igazgatótól kapnak újabb utasítást. Útközben többször is őket eljenző tömeggel találták szembe magukat, míg végül megérkeztek a bankba. Itt Fodor úrral a pánclétermbe mentek, s megtudták, hogy munkabérekkel kell célba juttatniuk. Gyorsan beraktak a harcjárműbe – emlékeim szerint – mintegy 30 millió forintot, s ezt követően a bank két alkalmazottjával együtt elindultak úti céljuk, többek között Dunakeszi felé. A Váci úton haladva, a Bórgyár környékén estek át a „tűzkeresztségen”. Kézifegyverekből ösztöztet zúdítottak rájuk, ugyanis nem volt egyértelmű, hogy a tankban magyar, vagy orosz katonák ülnek. Nem volt idő az azonosításra, a pénz fontosabb volt, és sikerült egerutat nyerniük az Újpesti Stadion irányába. Innen aztán mindenféle kerülő utakon kijutottak a Fóti, majd ismét a Váci útra, s a főváros határától már nyugodtan haladhattak tovább. Először a Dunakeszi Óceánnak nevezett Konzervgyárba vitték el a fizetést, ezután következett, mint végül a Járműjavító.

Nem volt idő hosszabb beszélgetésre, miután kirakták a pénzeszsákokat és ládákat, már indultak is vissza... Másnap újra útnak indultak pénzzel megrakva, s ettől kezdve napokon át hordták a fizetéseket a főváros és Pest megye számos pontjára. Éjszaka pedig egy Pest környéki repülőtérre vitték a szállítmányokat, ahonnan a vidéki nagyvárosokba jutottak el a fizetések. Október 29-én Csepelre indulván belefutottak egy orosz egységbe. Amikor átvizsgálták a tankot, azt hitték, hogy bankrablók, mert nem voltak papírok, amivel igazolhatták volna a pénzszállítás célját. Egy magas rangú szovjet tiszt azt a parancsot adta, hogy lőjék őket főbe. Szerencséjükre előkerült egy összekötő tiszt, aki a Honvédelmi Minisztériummal tartotta a kapcsolatot, és hosszas telefonálás után sikerült tisztázni a helyzetet. Tanulva az esetből, kaptak nyílt parancsot, s ezzel már nyugodtan végezheték a szállítást egészen november 4-ig.”

Eddig a visszaemlékezés. Darida őrnagyot ezért a tettéért kitüntetésben és előléptetésben részesítették, alezredesi rangot kapott. Sajnos nem sokkal ezután halálos beteg lett és elhunyt. A honvédség saját halottjának tekintette. Tápiék családja pedig elköltözött Dunakesziről Zuglóba, s jelenleg is ott él.

KASZÁS NÓRA

Alag, a magyar Newmarket

2. rész

VÁROSÉPÍTÉSZETI VONATKOZÁSOK

A lóversenyt „úri muri”-nak szokták mondani, és valóban, Angliában máig egyike a legelőkelőbb rendezvényeknek, amelyeken a királyi család is sokszor képviselteti magát. Nem túlzás azt állítani, hogy ez az évszázados hagyománnyal rendelkező sportág az idők során saját kultúrárt teremtett maga köré, és ezzel fogalomává vált a „lóversenyzés világa”. Ahol a kedvelt időtöltés városi mértékeket öltött, mint a dolgozatban vizsgált Newmarket és Alag község esetében, természetes, hogy a sajátos közeg közvetett hatással volt a településekre városépítészeti vonatkozásban is. A polgáriasodó életforma építészeti lenyomatai, a villák, a fogadók, a hotelek, az árverező hely, a szakrális épületek mindmáig meghatározó városképi értékkel bírnak az egyes településeken.

Az angol Newmarket esetében elmondható, hogy ezek a „lovas” épületek ugyanolyan nőtt rendszerben kezdtek szaporodni a településen, mint maguk a versenystállók. A városközpontban kapott helyet a királyi palota, a legsikeresebb zsokék és trénerek magánvillái, a szállásépületek és a vendéglátóhelyek. A környező utcákban további lakóépületek és műhelyek jöttek létre. Alag községben a folyamat kissé eltérően ment végbe. A pusztá megvásárlásakor a terület Dunakeszihez tartozott. Tulajdonképpen a Lovaregylet egy hatalmas telekkel rendelkező „cége” volt Dunakeszi községének. Írásos források bizonyítják, hogy az egylet nem volt megelégedve a település által nyújtott szolgáltatásokkal, ezért Alag különválását kezdeményezte. „Dunakeszi község községi adójának 75%-át a Magyar Lovaregylet, továbbá az alagi trénernek, jockeyk, és nyaraló telepesek fizetik. Ennek dacára nevezett község Alag fejlődése érdekében mit sem tett, sőt minden kulturális és socialis intézmény u. m. utak, világítás, vízvezeték, kórház, vágóhíd, piac, stb. létesítése elöl a legmerevebben elzárkózott. ... az összes érdekelt felek kérelmére Alagnak önálló községgé való alakítását határoztuk el.” (A Magyar Lovaregylet éves jelentéséből, 1909). A javaslatot 1910-ben hagyták jóvá, és azonnal megindultak a Lovaregylet által finanszírozott városfejlesztést szolgáló építkezések. Ahogyan azt már korábban kiemeltem, a mai Alag városrész létrejöttét és meghatározó városképét a lóverseny megjelenésének, a Lovaregyletnek, és az idetelepülő külföldi (angol, amerikai, német, osztrák) jockeyknak, idomároknak, lovas szakembereknek köszönheti.

A következőkben szeretném röviden (egy-egy példát kiemelve) bemutatni azokat az épülettípusokat, amelyek létrejöttét a lóverseny intézményének megjelenése generálta. Newmarket, mint élő tréningcentrum esetében ezek ma is fontos részei a településnek, Alagon viszont inkább csak próbálják megtalálni a helyüket a papír zsebkendőnyi telkekre szabdaltnak alvóvárosi környezetben.

Reprezentációs lakóépületek

Newmarket első palotáját I. Stuart Jakab építtette 1619-ben. Az épületegyütteshez csatlakozott több gazdasági épület, úgy mint solymász ház, vadászkapó kennel, istálló, cselédlakások és egy fedett tenispálya is. Az első királyi rezidencia a Cromwelli köztársaság idején megsemmisült. A második, részben ma is látható, királyi lakhely 1668-ban épült II. Károly uralkodása alatt. Mára csupán dél-keleti szárnya maradt meg. 1857-től a híres lótulajdonos Rothschild család lakóháza. A történel-

mi és államháztartási berendezkedések különbözősége miatt, illetve a fővároshoz való viszonylagos közelség okán Alagon nem épült a newmarketihez hasonló méretű reprezentatív palota. A magas rangú személyiségek Pestről ingázva jártak ki a „meetingekre”, vagy kisebb házat építettek a később bemutatásra kerülő villanegyedben.

Fogadók és szállásépületek

Newmarket – forgalmas kereskedelmi útvonal mellett fekvő vásárváros lévén – legrégebbi épületei az út menti fogadók voltak, amelyek közül, bár átépített formában, ma is működik néhány. Alagra a főváros közelsége miatt és a települések történelmi múltjának eltérései miatt nem jellemzőek a fogadók, a lóverseny világa generálta szállásépület azonban a községben már 1898-ban megjelent. Elődje az 1896-os Ezredéves Kiállításra készült erdészeti pavilon volt, mely a Városligetben állt. A faszerkezetű építményt később Alagra szállították, s az alagi élet élénkítése miatt étteremmé alakították, de nem sokáig töltötte be ezt a funkciót, ugyanis az épület tetejéről remek kilátás nyílt a pályára, ahonnan a bookmakerek előszeretettel kémlelték lovaik reggeli tréningjét. Amikor Batthyány Elemér tudomást szerzett a tisztességtelen előnyökhöz vezető módszerről, lebontatta az épületet és egy funkciójában odaillőbb, nagyobb szállodaépületet emeltek kicsit távolabb a pályától, az állomással szemben. Ez lett a Pavilon, a helyi társasági élet központja, bálók színtere, trénernek, zsokéknak, előkelők fóruma. Az épület hosszanti oldalán két, rövidebbik oldalán egy előreugró kiemelt résszel volt tagolt. Falazata vakolt téglából, nyílászárói faanyagúak, a nyílások a fölszínt szegmensíves, az emeleten egyenes záródásúak voltak. A szállodában a kiszolgáló és lakó funkciójú részek mellett helyet kapott egy elegáns bálterem és egy szalon is. Ma az épület helyén egy társasház áll, amely bár formai jegyeit próbálta elődjéről mintázni, szellemiségében semmiképp nem illik az alagi pálya mellé.

A Pavilon a 2000-es évek elején

Közlekedés, infrastruktúra

Newmarket jóval korábban vált tömegeket vonzó lóverseny centrummá, mint hogy a vasúti közlekedés ki tudta volna azt szolgálni. Később valószínűleg nagy profitot reméltek a beruházók a vonaltól, hiszen az egyik legkorábban elkészülő vasúti beruházások egyike volt az állomás. Az épület 1848-ban épült késő barokk stílusban. A vágányok elég hosszúak voltak egyszerre két vonat befogadásához, a peronok rang szerint

különöltek el. A vonatok nemcsak személyszállítási, hanem lószállítási céllal is közlekedtek. Az alagi Versenyló Tréning Központ már a vasúti közlekedés megjelenése után épült, a föld vásárlásakor döntő szempontot jelentett a jó megközelíthetőség. Kezdetben a Vácról érkező vonat a nyílt pályán állt meg a dunakeszi őrháznál, és itt szálltak le a rendezvényre érkező utasok. Ez nem felelt meg a lóverseny színvonalának. 1898-ra felépült a ma is látható, bár eléggé lepusztult állapotban levő állomásépület. „Az alagi versenyekre legközelebb kiránduló sportközönséget kellemesen fogja meglepni a hatalmas állomásépület, mely az alagi versenytér közvetlen közelében... épült.” (Országos Hírlap, 1898. október 14.) A „hatalmas állomásépület” a Magyar Királyi Államvasutak 1880. évi típusversorozatának az első osztályú felvételi iroda kategóriájába tartozó variáns. Az épület mérete a megálló által egykor bonyolított forgalom nagyságát jelzi. A középső tömb egyedi módon 4 tengelyes, közepén duplázott ablakszerkezettel. A főhomlokzat közepén, a közkedvelt motívum, a kör alakú padlásablak helyezkedik el. A vasúttal párhuzamos szárnyakon szintenként 4-4 díszes keretezésű ablakot találunk. Az épület felületképzését a vegyesen alkalmazott téglá és vakolt felületek jellemzik.

Az állomásépület 2000 körül

Lakóépületek

A módos idomárok és zsekék sokszor családjuk és saját maguk számára a település központibb részén külön lakóházat építtettek. Gazdagságukat és korabeli rangjukat tükrözi az épületek nagysága és kialakítása. Newmarket esetében az egyébként impozáns épületek még így is eltörpülnek a királyi és főúri építkezések mellett, azonban Alagon a kiépült villanegyed a község legelőkelőbb környékének számított, s ma is egyékes képet mutat. A jelenlegi Fóti úttól északra elhelyezkedő terület első telepesei szinte kizárólag angol származású, lovas világhoz kötődő lakosok voltak. A villanegyed pár évtized alatt kiépült. Az új beköltözők között természetesen megjelentek a magyar idomárok és zsekék, de mellettük akadtak osztrák, német, amerikai szakemberek is. A különböző országok polgárai különböző „háttérrel” érkezve egészen sokszínű kulturális életet hoztak Alagra, amit lakóházaik építészeti kialakítása is tükröz. A villák egyenkénti elemzése nem képezi a dolgozat anyagát, de pár jellemző motívumot kiemelnek. Legszembetűnőbb az angol mintákból merített nyers téglafalazat használata, és annak vakolatarchitektúrával való díszítése. Ez a felületképzés az alagi rész lakóépületein, valamint Dunakeszi később épült lakóházain és legfontosabb középületein (Dunakeszi községháza) is elterjedt. A villanegyed házaira jellemző a tagolt tömegforma, és az ebből következő összetett tetőidom. Többször megfigyelhető sokszögletű terasz kialakítás, vagy más hasonló

formájú épületrész bővület. Szintén ismétlődő elem a kiemelt tömeg csonkakontyos kialakítása. Visszatérő részlet még a házak főhomlokzatának magyar népi motívumkincsel díszített oromzatképzése. Mindezek mellett találhatunk szimmetrikus, nyeregetetős megoldásokat, valamint klasszicista stílusjegyeket viselő házat is. Ma talán a megmaradt villák sokszínűsége mutatja legjobban Alag „kulturális kohó” jellegét. A házak többsége jelenleg magánkézen van, így vizsgálatuk építészeti szempontból nehézkes. Az általam végzett kutatások során tervek, rajzok nem voltak fellelhetők, eredeti tulajdonosaik neveire is csupán helyi, Alag iránt érdeklődő lokálpatrióták magángyűjteményeiből derült fény. Az önkormányzat álláspontja szerint az épületállomány felmérése időszerű lenne.

A Fóti úton ma is álló egykori Huxtable-villa

A Lovaregylet szociális érzékenységét példázza, hogy nem csupán a módos emberek kényelmére ügyelt. A versenypályától Dunakeszi irányában elhelyezkedő üres parcellákon saját pénzből telepet építtetett a családok lovászoknak, így azoknak nem kellett nap mint nap Dunakeszi községből munkába menni. Őt ilyen szoba-konyha-előkeres lakásokat tartalmazó tömb épült. Az épületek jelenleg is lakóházként funkcionálnak, de építészeti megjelenésüket elcsúfítják az egyes lakók saját igényre szabott, korlátozások nélküli átépítései és sokszor nem reverzibilis hozzáépítései. Az eredeti lovászlakások nyeregetetős, cserépfedésű, oromfalas kialakítású, nyers téglasávokkal és párkánnyal tagolt vakolt felületképzésű téglapépületek voltak. A nyújtott téglalap alapterületű tömbök belsejét hosszirányra merőleges lakáselválasztó funkciójú falakkal tagolták. Az így kialakított életerek mindegyikéhez – a ház mindkét oldalán – 8-10 méteres saját előkert kapcsolódott.

A község kiépülése során olyan intézmények is létesültek, amelyek nem közvetlenül kapcsolódnak a versenyló tréning funkcióhoz, de Alag esetében nem jöhettek volna létre a Lovaregylet áldásos tevékenysége nélkül: szakrális épületek (Szent Imre-templom, Nepomuki Szent János-kápolna), közigazgatási épületek (alagi és dunakeszi községháza, csendőrlaktanya), oktatási épületek (lovászkola, községi elemi iskola), infrastruktúrát kiszolgáló épületek (víztorony, egész falura kiterjedő vízvezeték-hálózat), egyéb épületek (mészárszék, piac, vágóhíd, lóárverezési hely, posta).

ÖSSZEFOGLALÁS-ALAG, AMAGYARNEWMARKET?

Úgy gondolom, hogy a fenti kérdés körültekintő megválaszolásához ki kell tekinteni az építészeti folyamatok mögött húzódó társadalmi szinten lejátszódó változásokra, és a telep kialakulásának folyamatát egészében kell nézni ahhoz, hogy megérthessük annak kultúrtörténeti jelentőségét. A kutatásaim során megismert elbeszélések, a fennmaradt szóbeszéd, legendák, történetek, képanyagok mindegyike Alag pezsgő polgári életéről mesél. A meetingekről, a fogadásokról, a tömegről, a bálokról, az összetartásról, a családi hangulatról, a nyugalomról, a kifinomult angol modorról, az amerikai „majom ülésről”, a német szakértelemről, a különböző kultúrák egymás mellett éléséről, a másiktól tanulásról. Hogy ez a sokszínű miliő, azaz tágabb értelemben véve maga Alag létrejött, kétségkívül a lóverseny megjelenésének köszönhető. Éppúgy, mint Newmarketben.

Az általam vizsgált építészeti vonatkozások a lejátszódó folyamat napjainkig fennmaradt lenyomatai, amelyek támpontot nyújtanak a komplexum és környezete építészettörténeti feltérképezéséhez. A tréningtelep sporttörténeti szempontból egyedülálló emlék, amely részletesebb, akár épület szintű vizsgálata további kutatási téma alapját képezheti. A dolgozatban ismertetett épületegyüttesek építészeti elemzése alapján elmondható, hogy a címben is szereplő kérdés építészeti szempontból is megállja a helyét. A pályák elhelyezése, megfelelő talaja, a tudatos fásítások mind angol szakemberek keze munkája. A tréningtelep működésének alapképlete szintén a szigetországi elveken alapul. A komplexum szerkezete ugyan sajátos, de a gazdasági egységek kialakítását változatlanul vettük át Newmarketből. A kúriaépületek és villák építészeti stílusjegyei nem teljes mértékben megegyeznek az angol példákkal, de az elemkészletből következtetve az építész merített a szigetországi hagyományokból. Továbbá a versenylovatartás alapvető szabályrendszeréből eredő beépítési sémák, alaprajzi elrendezések, anyaghasználat és formai elemek megegyeznek a külföldi mintával. A két község közötti legfontosabb eltérések (telepszerkezet, reprezentációs épületek és szociális funkciók) a különböző történelmi és társadalmi háttérrel, illetve a telepített-nőtt struktúra sajátosságaival magyarázhatóak. Ezen felül mindenképpen elgondolkodtat, hogy az alagi telepnek mindössze 50 éve volt mindazt megvalósítani, ami Newmarketben máig fejlődő „iparág”.

ALAG JÖVŐJE - FENNTARTHATÓSÁG ÉS HASZNOSÍTÁS

A tréningtelep értékei

Sporttörténeti szempontból az épületegyüttes egyedülálló, a hazai lóversenyzés indulásának és sikersorozatának egyik ikonikus máig fennmaradt jelképe. Az első magyar Derby otthona, számos külföldön is sikeres hazai tenyésztésű ló felkészülésének helyszíne. Építészettörténeti vonatkozásban szintén kiemelkedő. Ezt bizonyítja az Alagi puszták kultúrtájja emelésétől kezdődően, a világos, áttekinthető telepítési struktúra létrehozásán át, a gazdasági egységek angol mintájú kialakításának meghonosítása. A létesítmény építészeti koncepciója a táj értékeinek tudatos használatát tükrözi. Kultúrtörténeti értéként is értelmezhető az épületegyüttes, mivel létrejött nélkül ma nem beszélhetnénk Alagról, mint egy sokszínű, változatos kulturális polgári világ kialakulásának helyszínéről, és nem láthatnánk azokat a városkép-alakító jelentős építészeti értékeket sem, amelyek a lóverseny világának ideköltözésével jelentek meg. Örökségvédelmi szempontból több figyelmet ér-

demelne a létesítmény. Bár maga a telep védeltséget élvez, a mai napig érkeznek hírek a terület egyes részeinek eladásáról. A mennyiségi veszteségek nagyon hamar a minőség rovására mehetnek, amely az egész lóverseny ügyet érinti.

Jövőkép és stratégia

A tréningcentrum egyedi funkciójából és ehhez tervezett építészeti kialakításából következően más funkció beköltözésére nem alkalmas. Továbbá az egyetlen ilyen funkciót betöltő komplexum lévén megszűnésével valószínűleg a lósport hosszú távú fennmaradása kerülne veszélybe. Az elmúlt években a versenypálya többcélú hasznosítására számos sikeres kísérletet tett a vezetőség (military versenyek, agárversenyek, kutyabemutatók, lovas bemutatók, nemzeti vágta selejtező, városi rendezvények). Úgy gondolom ezek a széles skálán mozgó, változatos, nagy tömegeket vonzó, különleges és egyben látványos kezdeményezések jó irányba mutatnak a fenntarthatóság felé. A telepnek mindenképp érdekében kell, hogy álljon a minél nagyobb látogatóközönség megnyerése, amelyre a fent említett programok remek lehetőséget kínálnak.

A 21. században megvizsgálva Newmarket városát látható, hogy mennyi energiát fektetnek saját profiljuk kiépítésbe. A helyi, nemrégiben megalakult múzeum intézménye nem csupán a telep bemutatásán fáradozik, hanem „Home of Racing” projektjük keretén belül pályázatokkal és egyéb állami támogatási formákat kihasználva igyekeznek minél nagyobb ismeretségre szert tenni, és minél több forráshoz jutni. Ha ez a folyamat Alagon is sikeres lenne, a haszon és tapasztalatok visszaforgathatók lennének a telivértrening színvonalának fejlesztésébe (építészet, infrastruktúra, oktatás), ami pedig újra elindíthatná a térséget a minőségi versenylovak kinevelése útján.

A dunakeszi városi épületek esetében ez a folyamat nem szeparálható el teljes mértékben a vegyes használati és tulajdonjogi helyzettől, de a létesítmények pontos felmérése, egyes épületek védetté nyilvánítása, egy általános adatbázis létrehozása – véleményem szerint – időszerű lenne. A tréningtelephez hasonlóan maga a város is profitálhatna az egyediséget kihasználó saját profil létrehozásából akár turisztikai szempontból is (múzeum létesítése, tematikus útvonalak szervezése).

„Ország, melly fekvésére, éghajlatára, termékére és nemzeti lelkére nézve jó lovakat nevelni, Magyar Országánál különb nincs és hogy csak magunkon áll ezen tárgyat olly virágzásba hozni és valaha olly gyümölcsözésre vinni: hogy a Világ minden vásárait lovainkkal elboríthassuk és hogy a Magyar Ló mindenütt igazságos és megérdemelt Elsőséget nyerjen...” (Széchenyi István: Lovakról, 1828)

Az alagi tréningtelep egy részlete

KOSZTOLÁNYI TÍMEA

Szemelvények a Dunakeszin élő görögkatolikusok történetéből

Dunakeszi régi temetőjének lakótelep felé eső oldalán az elmúlt években építkezési munkálatokra lehettek figyelmesek az arra járók. A telek mellett tábla hirdette, hogy évtizedek után újra templom épül Dunakeszin, méghozzá a város első görögkatolikus temploma, melyet Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére ünnepélyesen 2016. július 2-án szenteltek fel. Az esemény kapcsán még inkább aktuálissá vált, hogy többet tudjunk meg városunk keleti rítust gyakorló katolikusainak történetéről. A következőkben helyi források alapján kerülnek bemutatásra azok a fontosabb események, amelyek a felekezet történetében meghatározó jelentőséggel bírtak és a közösség gyarapodását szolgálták.

Dunakeszi görögkatolikusainak múltjából a többi keresztény felekezethez képest kevés írott forrással találkozunk. Elsősorban a római katolikus plébániák *Historia Domus*aira és egyéb irataira lehet támaszkodni. Településünk görögkatolikus hívei 1972-től az újpesti központú észak-pesti egyházközséghez tartoztak, viszont sajnos a parókia irattára nem rendelkezik forrásokkal Dunakeszire vonatkozóan. A budapesti és a főváros környéki görögkatolikusok központjának tekinthető Rózsák terei parókia iratai szolgálhatnak még adatokkal, melyek Nyíregyházán a Görögkatolikus Püspöki Levéltárban kutathatók. Az írott források mellett a visszaemlékezésekből is csak kevés információt tudhatunk meg. Sajnos sokan már nem élnek azok közül, akik személyes átélői voltak a korábbi eseményeknek, illetve a hívek egy része ekkor főleg Budapestre járt templomba. Elhunyt Magyar András görögkatolikus parókus is, aki lelkipásztorként 24 évig szolgált a közösséget a rendszerváltozást megelőző és az azt követő évtizedekben.

A Dunakeszihez kapcsolódó írott forrásanyagból is látható az a Budapest környékére általánosan jellemző tendencia, hogy a görögkatolikus vallást gyakorlók jelenlétével elsősorban a XX. század folyamán találkozunk. Ennek oka, hogy hagyományosan a magyarországi görögkatolikus lakosság elsősorban az ország északi és északkeleti megyéiben élt, főleg a mai Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar megyék, valamint Kárpátalja és Észak-Erdély területén, ahonnan a jobb megélhetés reményében költöztek a főváros környékére a zömében mezőgazdasági munkából élő lakosok. Ennek következményeképpen az 1930-as népszámlálás alapján már több mint 4000 görögkatolikus hívő lakott Budapest környékén, akik ekkor a saját szertartásuk szerinti lelkipásztori ellátásban nem részesültek. Sokan ezért római katolikus vagy ortodox keresztény templomba jártak, és a vegyes szertartású vagy vallású házasságkötések esetén a görögkatolikus hívők a másik fél szertartását, vallását kezdték gyakorolni.¹ A két világháború között nem oldódott meg a Pest környéki görögkatolikus szórvány helyzete, önálló egyházközséget nem állíthattak, és jogilag a római katolikus püspök fennhatósága alá tartoztak.² Településünk római katolikus plébániai iratai nem is foglalkoznak külön a keleti rítust gyakorló hívekkel, akiknek létszáma ekkor még messze

alatta maradt a néhány évtizeddel későbbinek.³

A Budapest környéki görögkatolikusok száma a második világháború után tovább nőtt. A kollektivizálás hatására az ország amúgy is szegényebb, keleti megyéiben a parasztság gazdasági helyzete kritikussá vált, ezért a főváros közelében próbáltak új megélhetési lehetőséget találni. Köztük sokan keleti rítusú katolikusok voltak, ezért a szórvány problémája újra égető kérdéssé vált. A görögkatolikus püspökség a Budapest környékére települt hívek ellátásának érdekében új egyházközségek alakítását támogatta, melyek budapesti központokkal jöttek létre, magukba foglalva a pest környékén lakó híveket is. Így alakult meg a rákoskeresztúri, a kőbányai és a Dunakeszire is kiterjedő újpesti egyházközség.⁴ Ebben az időben a szórványban élő görögkatolikusok már nagyobb önállóságot élvezhettek. 1968-ban VI. Pál pápa Dudás Miklós püspök kérésére kiterjesztette a hajdúdorogi püspökség joghatóságát az összes görögkatolikus hívőre az országban, és ezzel együtt létrejött a Szórványhelynökség Timkó Imre püspöki helynök vezetésével. A joghatóság kiterjesztését a püspöki kar körlevélben is megerősítette, illetve kijelentette, hogy a szórványokban az oda kirendelt görögkatolikus pap látja el a lelkesi feladatokat. Ennek megvalósulásához hozzájárult az a szemléletváltás, ami a II. Vatikáni Zsinat hatására indult el, megváltoztatva a római katolikus egyházi vezetés korábbi évtizedekben tanúsított elzárkózó gyakorlatát. A zsinat kimondta a részegyházak védelmét, és szorgalmazta a saját rítusuk megőrzését, ami nagy lendületet adott az új egyházközségek megszervezésének, és a görögkatolikus hitélet tudatosabb megélésének.⁵

A dunakeszi források is alátámasztják a görögkatolikus jelenlét erősödését az 1960-as évektől. 1968-ban a Szent Mihály-plébánia *Historia Domus*a is megemlíti a szórványlelkészesség felállítását, és azt, hogy az érkező görögkatolikus lelkész valamelyik római katolikus templomot fogja használni.⁶ Hogy pontosan melyik templomot, az feltehetően sokáig nyitott kérdés maradt. A keleti rítusú liturgia rendszeres megtartásáról először 1970-től szolgálnak adatokkal a Szent Imre-plébánián. Ez évtől minden hónap harmadik vasárnapján az esti szentmisét görög szertartás szerint végezte Kozma Lajos görögkatolikus lelkipásztor. Az első ilyen ünnepélyes szentmisén két központi szemináriumi diakónus segédkezett, amiről fénykép is készült (lásd a mellékelt fotót).⁷ Más források szerint az első görögkatolikus liturgia 1965. augusztus 6-án volt a Lovaregyleti kápolnában, ahová Csillag János nyomdász egy görögkatolikus

3 Így például az 1930-as népszámlálás alapján Alag 3015 fős lakosságából 26 görögkatolikus hívőt tartottak számon. (Szent Imre-plébánia *Historia Domus*a, 14.)

4 Király Ernő: *Mi, görög katolikusok*. Szent Gellért Kiadó és Nyomda, 1999. 14.

5 „A részegyházak tehát egyenrangúak, úgyhogy a szertartás címén egyikük sem előzi meg a többit, ugyanazok a jogaik és kötelességeik, abban is, ami az evangélium az egész világon való hirdetésére vonatkozik a római pápa irányítása alatt. (...) Világszerte gondoskodni kell tehát valamennyi részegyház védelméről és növekedéséről; mindenütt, ahol a hívek lelki java megkívánja, paróchiákat és saját hierarchiát kell létesíteni számukra.” (részlet a II. Vatikáni Zsinat *Orientalium Ecclesiarum* kezdetű dekrétumából)

6 Szent Mihály plébánia *Historia Domus*a, 113.

7 A fénykép forrása: a Szent Imre plébánia *Historia Domus*a, 139.

1 Dr. Pirigyi István: *A magyarországi görög katolikusok története*. II. kötet, Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1990. 188.

2 Uo. 195.

pap barátját, Király Ernőt hívta meg.⁸ Ekkor a dunakeszi szórvány a budapesti Rózsák terei parókiához tartozott. 1972-ben történt szervezeti változás, mert ekkor alakult meg újpesti központtal az észak-pesti szórvány új egyházközsége, ami ellátta a dunakeszi híveket is.⁹

A Szent Imre-templomban a görögkatolikus misék rendszeres végzése azonban három év után, 1973-ban abbamaradt. Az erre vonatkozó leírás alapján ugyanis a havonta egyszer végzett liturgiák látogatottsága igen alacsony volt, csak 5-8 görögkatolikus és 15-20 római katolikus hívő vett részt rajtuk, és Tamás Győző ekkori alagi plébános szerint „több fáradságot, mint eredményt hozott” ez a kísérlet.¹⁰

Az 1970-es évek második felétől kezdődően a Szent Mihály-plébánia tartott fenn szorosabb kapcsolatot a görögkatolikus hívekkel. A hirdetőkönyv bejegyzései szerint rendszeresen tartottak keleti rítusú liturgiát, kiemelten a nagyobb egyházi ünnepeken: így például húsvétvasárnap a görögkatolikus egyház szokásához híven a reggeli liturgiában pászkaszentelést végeztek, amelyről minden évben egészen 1985-ig van bejegyzés.¹¹ Hasonlóképpen karácsonykor, a Szent Mihály-plébánia gyermekei által előadott délutáni pástorjáték után tartottak görög liturgiát, melyről 1981-ig találunk hirdetést.¹² A hirdetőkönyvből következtethetünk arra, hogy 1989-ig – szombatonként este – minden héten volt görögkatolikus liturgia a templomban.¹³ Sajnos ezek látogatottságáról az írott források nem tájékoztatnak. Ebből az időből a görögkatolikus hívek számáról is csak megközelítőleg pontos adatokat találunk, a Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye schematizmusa 100 főre teszi számukat.¹⁴

A rendszeres liturgia mellett néhány kiemelkedő esemény is kapcsolódik a dunakeszi görögkatolikusok életéhez. Az 1970-es évek második felében az egyházközség kapcsolatot tartott fenn Keresztes Szilárd akkori görögkatolikus segédpüspökkel (későbbi hajdúdorogi püspökkel), aki többször ellátogatott a Szent Mihály-templomba. 1977 adventjén háromnapos lelkigyakorlatot, majd görög rítus szerinti püspöki misét tartott. Ezenkívül képes beszámolóban ismertette a dunakeszi hívekkel a philadelphiai eucharisztikus kongresszus esemé-

nyeit és az amerikai magyar egyházközségek életét.¹⁵ Egy év múlva, 1978-ban szintén látogatást tett a plébánián. December 23-án a görögkatolikus szentmisét követően vetített képekben számolt be I. János Pál pápa temetéséről és II. János Pál pápa megválasztásáról.¹⁶ Végül harmadjára, 1980-ban is meghívott vendége volt a segédpüspök az egyházközségnek, amikor húsvétvasárnap reggel ünnepi liturgiát mutatott be, és pászkaszentelést végzett.¹⁷ Görögkatolikus főpapi mise később még egy alkalommal volt a templomban, 1981. január 3-án Timkó Imre megyéspüspök, a szórvány korábbi püspöki helynökének meghívásával.¹⁸

1978-ban lehetőség nyílt a görögkatolikus hívek számára, hogy kétnapos zarándoklaton vegyenek részt Máriapócsra. A résztvevők a kegyhelyre augusztus 19-én indultak, majd augusztus 20-án, a Szent István-napi búcsú után tértek vissza.¹⁹ Másik szép emléke a rendszerváltozás előtti éveknek, hogy 1984. augusztus 11-én este tartotta Prodán Sándor görögkatolikus újmisé pap az első szentmiséjét a Szent Mihály-templomban.²⁰

1992-ben a nagybőjti lelkigyakorlatos szentbeszédek Magyar András, az észak-pesti egyházközség parókusa tartotta a Szent Mihály-templom híveinek.²¹ Magyar András hosszú ideig, 1978-2002-ig vezette ezt az egyházközséget, és szolgálata alatt vált 2001-ben önálló parókiává a váci egyházközség, melynek illetékessége a váci és a dunakeszi római katolikus esperesi határokra terjedt ki. Később az egyházközség területe tovább bővült, és Papp Miklós irányításával egy új templom építésének előkészületei is elindulhattak.²²

A fentiekben láthattuk, hogy milyen lehetőségei voltak városunk görögkatolikusainak hitéletük gyakorlására, és hogy elsősorban a rendszeresen végzett keleti liturgia megtartó ereje őrizte tovább a közösség hagyományait. A felépült Szent Péter és Pál-templom szentelése is része annak a folyamatnak, amely során az 1970-es évektől kezdve a II. Vatikáni Zsinat szellemiségének megfelelően nagyobb hangsúlyt kapott a különböző katolikus közösségek hagyományainak tisztelete, és így városunk latin rítusú templomaiban természetes módon helyet kaphatott a keleti rítus is, ahol saját lelkipásztor szolgálhatta az itt élő híveket. Ahogy a történelmi példákön láthattuk, egy kisebbségben levő közösség könnyen a felmorzsolódás áldozatává válik, ha elveszíti tradícióit. Ellenkező esetben viszont a közösséghez való tartozás hangsúlyozása, a hasonló rítust gyakorló hívek közös liturgián vagy zarándoklaton történő részvétele a megmaradást szolgálják. Ezért van okunk remélni, hogy Dunakeszi új temploma tovább erősíti településünk görögkatolikusainak hitéletét, és előmozdítja a különböző felekezetek között egymás alaposabb megértését.

Dunakeszi görögkatolikus híveit szolgáló lelkipásztorok:

Cselényi István Gábor	1976-1978
Magyar András	1978-2002
Papp Miklós (szervezőlelkész, majd parókusként)	1997-2010
Bubrik Miklós	2010-

8 GörögkatolikusokDunakeszinhttp://gorogtemplom.hu/wpcontent/uploads/2012/07/G%C3%B6r%C3%B6gkatolikusok-DunakeszinG%C3%B6r%C3%B6gkatolikusok-Magyarorsz%C3%A1gon-1.pdf

9 Uo.

10 Szent Imre-plébánia Historia Domusa, 141.

11 A Szent Mihály-templom hirdetőkönyve, 1985. március 31-i bejegyzés 12 Uo., 1981. dec. 20-i bejegyzés

13 A római katolikus szertartások idejének változása érintette a görögkatolikus liturgiákat is, és a plébános erről adott rendszeresen tájékoztatást.

Szent Mihály-templom hirdetőkönyve: 1984. augusztus 26-i, 1985. április 28-i, 1986. ápr. 27-i, 1989. április 30-i bejegyzések

14 A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Kormányzáság schematizmusa, 1982. 60.

15 Szent Mihály-templom hirdetőkönyve, 1977. dec. 4-i bejegyzés

16 Uo., 1978. dec. 17-i bejegyzés

17 Uo., 1980. március 30-i bejegyzés

18 Uo., 1980. dec. 28-i bejegyzés

19 Uo., 1978. július 16-i bejegyzés

20 Uo., 1984. augusztus 5-i bejegyzés

21 Uo., 1992. március 29-i bejegyzés

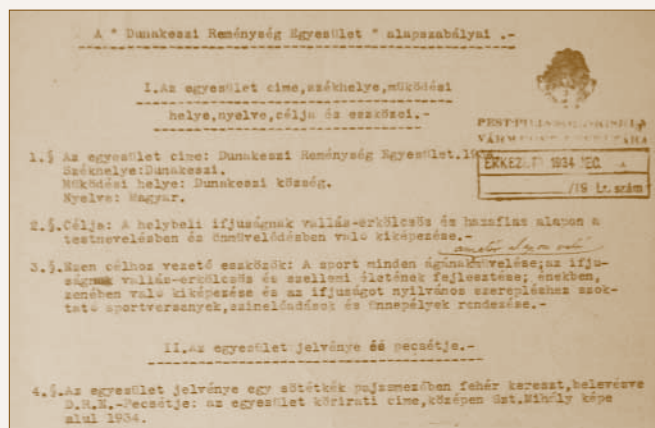
22 Görögkatolikusok Dunakeszin... im.

LŐRINCZ RÓBERT

Egy elfeledett egyesület, a Dunakeszi Reménység

A Dunakeszi sporttörténetével foglalkozó írárok eddig döntően két egyesület, az 1914-ben alakult Alagi SC (1951-től Dunakeszi Kinizsi, 1971-től Dunakeszi SE, 2003-tól újra Kinizsi, 2016-tól Városi Sportegyesület Dunakeszi) és az 1926-ban alakult Dunakeszi Magyarság (az 1940-es évek végétől Dunakeszi Vasutas) múltjával foglalkoznak. Pedig a második világháború előtt (és után) más klubok is művelték Dunakeszi-Alagon a testedzés különböző ágait. Közéjük tartozott az 1934 és 1948 között működő Dunakeszi Reménység, mely egyesületnek az elmúlt évtizedek alatt még a létezése is feledésbe merült. Azonban most, közel hetven év után – a Fővárosi Levéltárban őrzött néhány dokumentum,¹ valamint egy, a magyar futball múltját feldolgozó internetes oldal² segítségével – felidézhetünk egy-egy pillanatot a klub múltjából.

A „sport minden ágát amatőr alapokon művelő” egyet 1934. március 18-án tartotta alakuló ülését több mint ötven jelenlévő részvételével. Az alapítók célként a „helybeli ifjúság vallás-erkölcsös és hazafias alapon a testnevelésben és önművelődésben való kiképzését” határozták meg. A klub a községi előjáróság és a dunakeszi katolikus egyház felügyelete alatt működött, az elnöki, vagy az ügyvezető elnöki tisztséget kizárólag a helyi katolikus papság tagja tölthette be.

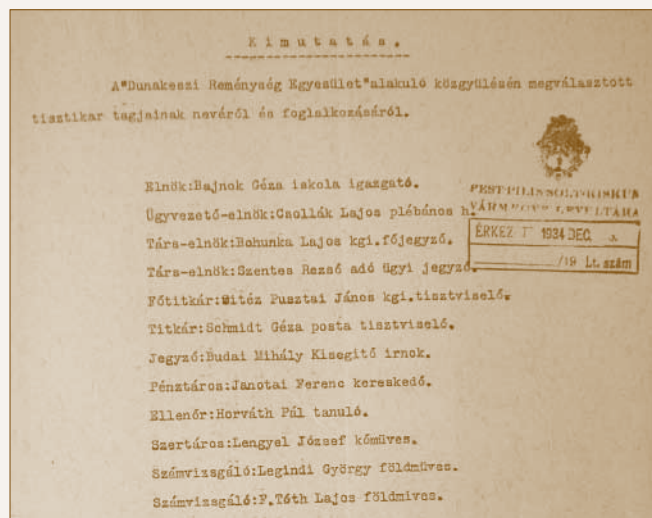

A Dunakeszi Reménység alapszabályának részlete

Az alakuló közgyűlésen ügyvezető elnöknek Csollák Lajos plébánost, elnöknek pedig Bajnok Géza iskolaigazgatót választották meg. Az egyesület tisztikarában a községi vezetők közül társelnökként Bohunka Lajos főjegyző és Szentos Rezső adóügyi jegyző kapott helyet, a főtitkári teendőket vitéz Pusztai János községi tisztviselő intézte. A tisztikar további tagjai az alábbiak voltak: titkár Schmidt Géza postai tisztviselő, jegyző Budai Mihály kisegítő őrnök, pénztáros Janotai Ferenc kereskedő, ellenőr Horváth Pál tanuló, szertáros Lengyel József kőműves, számvizsgálók Legind György és F. Tóth Lajos földművesek. Az egyet jelvényében sötétkék pajzsmezőben fehér kereszt, benne D.R.E. felirat, pecsétjében pedig Szent

Mihály képe és az 1934-es alakulási dátum szerepelt.³

Az alapító okirat szerint pártoló és rendes tag csak a „vallás-erkölcsös és a hazafias kötelezettségeinek” megfelelő, „tiszteletes foglalkozást űző helybeli férfiú” lehetett. A tagoknak kötelességük volt magukat távol tartani minden olyan egyesülettől, melynek működése a vallás-erkölccsel, vagy a haza érdekeivel ellentétben állt. Meghatározták, hogy az egyet megszűnése esetén annak összes vagyonát a váci püspök által kiválasztott, „vallás-erkölcsös alapon álló” dunakeszi ifjúsági szervezetre kell fordítani.⁴ A Reménység három szakosztállyal (sport, tudományos és szépművészeti) kezdte meg a tevékenységét.⁵

A Reménység első tisztikarának névsora

Az egyesület működéséről alig maradt fenn valamilyen anyag, mindössze a labdarúgók szerepléséről vannak információink. A futballcsapat az 1935/36-os idényt a negyedik vonalnak számító Közép-magyarországi Labdarúgó Alsövetség (KöLASz) II. osztályában kezdte, ahol a Papp Dénes csoport 12 egyete között a 8. helyen végzett. A következő szezonban már a 4. helyre kapaszkodott fel a csapat, hét ponttal elmaradva az első Alagi SC-től. Az 1937/38-as idényben azonban már a Reménység végzett a csoport élén, így feljutott az alsövetség 1/b. osztályának Kovács csoportjába, melyet szintén megnyert, megelőzve többek között az Alagi SC és a Dunakeszi Magyarság II. gárdáját. A csapat így bekerült az 1/b. csoportok győzteseinek négyes döntőjébe, ahol azonban egy győzelemmel és két vereséggel az utolsó helyen végzett. A Reménység labdarúgójának további szerepléséről nincs adat.⁶

A következő levéltári dokumentum már csak a klub megszűnéséről tudósít. Az 1948 decemberében kelt irat szerint a Dunakeszi Reménység egyesületet a belügyminiszter az 502815/1948. IV. 3. számú rendeletével feloszlatta.⁷

3 MNL-PML IV. 477. 13. 19/3, 5, 9, 10.

4 Uo., 19/3, 4, 7.

5 Uo., 19/5.

6 Dunakeszi, Dunakeszi Reménység, <http://www.magyarfutball.hu/hu/cspat/8776/bajnoki-mult> (letöltve: 2016. február 21.)

7 MNL-PML IV. 477. 13. 19/1.

1 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, IV. 477 Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye egyesületi alapszabályainak levéltári gyűjteménye, 13. doboz, Dunakeszi, 19. (= MNL-PML IV. 477. 13. 19.)

2 Magyarfutball.hu - a magyar labdarúgás adatbázisa, <http://www.magyarfutball.hu>

CSUKOVITS ANITA

A népi vallásosság emléktárgyainak megőrzése, jelentősége

A dunakeszi Szent Mihály-templomban rendezett kiállítás megnyitóbeszéde

Dunakeszi lakosságának talán legfőbb jellemzője mélyen megélt katolikus hite. A hitéletükhöz, más közösségekhez hasonlóan, immár évszázadok óta különböző típusú, anyagú, formájú, méretű vallásos tárgyak használata kapcsolódik. A dunakeszi Szent Mihály-templomban 2016. szeptember 24-től megtekinthető kiállítás – részben a helytörténeti gyűjteményre alapozva, részben Szakáll Lászlóné áldozatos, friss gyűjtőmunkájának köszönhetően – arról mesél, hogy milyen tárgyak határozták meg a helyi közösség hitéletét. A kiállított tárgyak esztétikai funkciójukon, érdekességükön kívül azt is elmondják, milyen vallásos ábrázolásokat kedveltek a kesziek, kik voltak kedvelt szentjeik, milyen tárgyakkal vették körül magukat otthoni imáik alkalmával és milyen volt a helyi imagyakorlat. A tárgyak segítségével kirajzolódik a dunakeszi vallásos világ és a vallásgyakorlás jellemzői, a búcsújárás jellegzetességei és választott kegyhelyei. A magánáhitat kisebb-nagyobb szentképei, a paraszti házbelső szakrális terének tárgyai, a búcsús zarándoklatok emlékei együtt képesek a dunakeszi – paraszti és polgári kultúrájú, heterogén – közösség vallásgyakorlatának jellemzésére. Emiatt nagy fontosságú a tárgyak megőrzése, és lehetőség szerint együttes bemutatása. A kiállítás anyagát több tárgytípus alkotja, ismerkedjünk meg a főbb típusokkal és jellegzetességeikkel.

Szentkép /papír szentkép /emlékkép

A köznyelv szentképnek nevez minden síkban készült vallásos ábrázolást, függetlenül annak méretétől, anyagától, technikájától, rendeltetésétől. Mivel magas művészeti, vagy nyilvános használatra szánt szakrális ábrázolás nem képezi részét a gyűjteménynek, ezek ismertetése nem feladatunk, túl messzire is vezetne. A festmények, oltárképek, vagy szobrok nyomán azonban számtalan magánhasználatra készülő szentkép került a hívők tulajdonába. Ahogy egy olasz újságíró megfogalmazta II. János Pál pápa felhívása nyomán: a szentkép „a keresztény művészetnek a hívőket imádságra ösztönző kifejezési formája.”

A sokféle anyag és technika, a változatos, néha giccsbe hajló művészeti színvonal az ízlések sokféleségét tükrözi, mind előállítói, mind vásárlói oldalról. Mivel a keretezésre alkalmas nagyobb és az imakönyvbe szánt kis szentképek története, sokszorosítási helyei, technikái, az ábrázolt tartalmak és a használatukkal elérni kívánt cél nem áll távol egymástól, a különböző szentképeket együtt mutatom be.

A magánáhitatban használt szentképek története a kolostorokban papírra, vagy pergamenre festett képekkel kezdődött a 13. században. Az egyedi díszítésű képek birtoklása még kevesek kiváltsága volt, széles körű elterjedésük a fametszés, a nyomdászat és a reformáció elleni küzdelem együttes hatásának volt köszönhető. Terjesztésükben főleg a búcsújáró helyek jártak elől, a képek szakrális funkciójuk mellett hírverést is jelentettek az adott kegyhelynek, kegyképnek. A képeket aztán a falra, vagy az ágytámlára függesztették, szekrénybe, ládába ragasztották, sőt az útonjárók, zarándokok – óvó, bajelhárító céllal – gyakran a ruhájukra, vagy kalapjukra tűzték.

Azok is hozzájuthattak a képekhez, akik nem tudtak útra kelni, a 18-19. században vándor, házaló képarusok vitték a szentképeket Európa-szerte. A németalföldi, német, vagy osztrák metszők képei, az ottani nyomdák képei sok száz kilométerre eljutottak. A kis szentképek a 18. században, a barokk korban váltak igazán népszerűvé. A nyomtatás révén az olvasás – különösen a Biblia és az imádságos könyvek olvasása – immár egyre többekhez jutott el, a kis képeket pedig bele lehetett tenni, könyvjelző gyanánt a szent olvasmány lapjai közé.

Az egyház hamar felismerte a szentképekben rejlő lehetőségeket, hiszen a legapróbb kép is képes az eszme hordozására, népszerűsítésére, a katolikus képtisztelet propagálására. Szokás volt ajándékozni is, az egyik leghíresebb szentkép-ajándékozó Mária Terézia királynő volt. A kép szent jellegét a papi áldás, vagy szentképhez érintés erősítette, a hátoldalra nyomott szöveg pedig gyakran erkölcsnemesítő, vagy nevelő célzatú volt. A képek ugyanakkor közvetve hatottak a tulajdonosuk ízlésére is.

A 19. századra a kőrajz-technika, a könyomás, majd a kezdetleges színes nyomat kiszorította a fa és rézmetszetet, bár az olcsó ponyvanyomtatványokon még a 19. század végén is találunk szép számmal fametszetű képet. A 19. századi, Magyarországon fellelt szentképek München, Bécs, Prága és Pest-Buda, majd Budapest nyomdáiban készültek. A magyar felirat nem jelent feltétlenül hazai nyomdát, megrendelésre magyar szöveggel is készültek külhonban szentképek.

A litográfia és a színes olajnyomat – a 19. századi lelkiség kedvelt témáival együtt – ugyanakkor mintegy 100 évre meghatározta a paraszti lakáskultúrát szerte Európában, így Magyarországon és Dunakeszin is. A tömegtermelés ugyanakkor gyakran a minőség rovására ment, az alkotók és a nyomdák által ebben az időszakban készített képek közül sok ábrázolás tanúskodik gyenge mesterségbeli tudásról.

A paraszti lakosságra jellemző a megvásárolt szentkép személyesebbé tétele, faragott keret, személyes tárgyak, fénykép, menyasszonyi koszorú szentképpel együtt keretezésével. Dunakeszi jellegzetesség az indigókék paszpartu-papírra ragasztott, arany-, vagy ezüstszerű cirkalmazott, nyomott mintájú papír sordisz, levél, virág, vagy az ugyanilyen betűkből kirakott, nevet és évszámot tartalmazó másodlagos díszítés, mely nemcsak a keretezett fényképekre, de a szentképekre is jellemző.

A tágabb régióból ismerünk beleszőtt, vagy hímzett keresztet, oltáriszentséget, „Mária segíts!” feliratot tartalmazó háztartási textíliákat, Dunakeszin a szentképek hímzésre való átültetése – szakrális témájú feliratos falvédők, gobelin képek formájában – inkább polgári hatást tükröz.

A képek ikonográfiai tartalma változatos, jól tükrözi a vallásos gondolatvilágot, bár formakincsük nem igazán gazdag. Megtalálhatók a Jézus Szíve és Mária Szíve ábrázolások, Jézus és Szűz Mária többféle ikonográfiai típusa, a Szentháromság, az Oltáriszentség, a szenvedéstörténet, Krisztus feltámadása és mennybemenetele, a kedvelt szentek, a meglátogatott kegyhelyek és a Szent család ábrázolásai. A Szent család ábrázolása testesítette meg a paraszti vallásosságban a családi nevelés két alappillért: a munkával munkára nevelést és az imádkozással a hitre nevelést, azaz a példamutatás erejét.

A **házi áldás**, mint önálló, szöveges ábrázolás-típus a barokk korban vált gyakorivá. Sokszorosított grafikai alkotás-

ként Magyarországon osztrák-délnémet hatásra honosodott meg, előbb polgári otthonokban. A 19. században került a parasztházakba, ahol nemcsak nyomtatott formában vált kedvelté, hanem falvédőkön, dísztányérokra is.

Szintén a 19. század közepére alakult ki a különböző emlékképek készítésének és ajándékozásának szokása. Keresztelőre, elsőáldozásra, bérmlásra, házasságkötésre, papszentelésre, újmisére, különböző kerek évfordulókra, halálesetre egyaránt készítették szentképes emléklapot. Külön említendők a vallásos társulatokhoz kötődő, ekkortól készített képes nyomdai emléklapok is. Az I. világháború tematikája pedig gyakran visszaköszönt a háborús években készített szentképeken, emlékképeken.

A 19. század végétől történtek arra törekvések, hogy a „szentképipar” termékei, összhangban a liturgikus reformokkal, művesebb kivitelben jelenjenek meg. Ennek érdekében több neves rajzoló, festőművészt nyertek meg, így készültek az Ars Sacra sorozat meseillusztrációt idéző, gyerekeknek szánt képei. A korszakra azonban inkább jellemzők azok a német és olasz nyomdákban kikerülő halvány színezésű, giccses tájban elhelyezett, fényképes szentképek, amelyek az 1930-as-40-es években elárasztották Európát, sokáig meghatározva az uralkodó ízlést. Különösen jellemző ez Magyarországra, ahol 1948 után nem igazán lehetett műves, jó minőségű szentképet vásárolni. Napjaink Kínában gyártott műanyag alapanyagú képeiről inkább nem beszélnek.

Tükörkép

A 19. század végi, 20. század eleji dunakeszi paraszti lakóházak szakrális terének egyik fontos szentkép-típusa nem nyomtatással készült. A kiállításon több tükörre festett szentkép, úgynevezett tükörkép látható, melyen az ábrázolástól szabadon hagyott mező jól látható tükörfelület. Antik előzmények után a 14. századtól itáliai mesterek alkalmazták, majd tökéletesítették a technikát, (közbevetőleg: a tükörkép készítésnek kétféle technológiája ismert: 1. először az üveget munkálják meg, vagyis metszéssel, maratással készített díszítményekkel veszik körül a tulajdonképpeni képmezőt, majd megfestik az ábrázolást, végül foncsorozzák, vagy kormozzák. – 2. a kész tükörből kikaparják a festésre szánt részeket és ezekre készül az ábrázolás) de a népi változat Németországban alakult ki, majd a barokkban teljesedett ki. Az ábrázolások egyértelműen szentképi előképekre vezethetők vissza, a tematika hasonló a papír szentképekével. A tárgyak díszítése, a szentképet körülvevő virágmotívumok a bútorfestészet hatását mutatják. Mivel a festést iparszerűen üzték, jelentős forgalmat bonyolítva, az egyedi, művészi megformálásra nem sok idő maradt, az egyes műhelyek stílusa mégis

eltérő, a technikából adódóan pedig a tükörképek (akárcsak a Dunakeszire nem jellemző üvegképek) mégis rusztikus bájt árasztanak. A tükörképek német, osztrák, sziléziai és dél-cseh műhelyekben készültek, jellemzően a 19. század második felében. Magyarországra főleg cseh áru került és különösen a sváb lakosságú falvakban volt gyakori. Dunakeszire a műhelyek által foglalkoztatott házaló árusok hozták.

Vallásos szobor

A népi terminológia nem különböztette meg a képektől a térbeli szakrális ábrázolásokat, erre utal a sokáig használt „faragott kép” kifejezés is. A népi vallásosságban használatuk a 19. század elején, a tisztaszoba szerepének kialakulásával kezdődött. A nyugat-magyarországi Mária Házakban testet öltő kultuszforma igényelte először nagy mennyiségben különböző anyagú (faragott fa, öntött vas, gipsz, majd porcelán, üveg, később műanyag) szobrok készítését és piacra dobását. A kézműves, faragott termékek az igényt nem voltak képesek kielégíteni, így a főleg búcsújáróhelyeken készült szobormásolatok terjedtek el, széles körben ismertté téve a kegyhelyet is.

A vasz a 20. század elejére jöszerevel eltűnt, legálaltalanosabbá a gipsz vált. A történeti Magyarországon Sasvár és Máriazell kegyszobrának másolata lett a legkedveltebb, összhangban a két kegyhely szakrális kisugárzásával, vonzáskörzetének nagyságával. A kisméretű máriabesnyői szobor a 19. század végétől szép kivitelű porcelán szobrocska formájában vált megvásárolhatóvá, hazavihetővé. A Lourdes-i jelenést megörökítő Mária-szobrok, vagy szobor formájú vizes üvegek csak az 1920-as, 30-as években jelentek meg, de gyakorivá csak az 1980-as évektől váltak az autóbuzszos zárándoklatoknak köszönhetően.

Kereszt / feszület

A kereszt az egyik legegységemesebb szimbólum, a kereszténység legfontosabb jelképe, mely Krisztus keresztthalálát, illetve magát Krisztust jelképezi. A kereszt a kínhalál eszköze, egyben a megváltás, az örök élet fája, védelmet nyújtó szent jel is. A 4. századtól felbukkanó ábrázolásai sokáig egyszerű, alig díszített jelképek. Az ikonográfiailag ma megszokott realisztikus látvány – a kereszten szenvedő Jézus – a 10. századra alakult ki. A kereszt és a megfeszített test (korpusz) együttes megjelenítését nevezzük feszületnek. Az évszázadok során sokféle keresztábrázolás-típus alakult ki. A kereszt és feszületek idővel a magánáhitat részévé váltak, az egyszerű ember otthonába is bekerültek, mint fémtötvény, vagy fából készült tárgyak, melyek kiemelten szolgálták az otthon és a benne lakók védelmét. Kisebb változatait zsinóron, láncon, rózsafüzéren viselték. Az igényesebb alapanyagok közül a fémek sokféle fajtája, többféle nemes fa, csont és gyöngyház egyaránt előfordult.

Türelműveg

Az úgynevezett türelműveg szűknyakú üvegpalackban elhelyezett, többnyire fából faragott ábrázolás. Magyarországon az a típusa ismert, amikor az üveg belsejében állítják és ragasztják össze apró elemekből, csipesz, fapálcika és drótkampó segítségével a kompozíciót. A türelműveg a 16. század óta ismert és kedvelt szobadísz Európában, a magyar parasztházakban a szublóton találta meg helyét. A hazai használatról a 18. századtól vannak adatok. Magyarországon a faragványt álló üvegbe építik be, a tér gyakran több szintre tagolt. Egyik legnépszerűbb hazai formája a türelműveg kicsi oltárral, vagy kálváriával. A türelművegbe zárt feszületet Jézus szenvedésének eszközeivel, pásztorfaragók és barkácsolók még a 20. század első felében is készítették.

Rózsafüzér

Az imádságok számlálására, az elmélyülés segítésére több vallásban is használnak imafüzért. A katolikusok rózsafüzére – népies nevén szentolvasó – a középkorban alakult ki, elterjedése a hagyomány szerint az eretnokség ellen harcoló Szent Domonkoshoz köthető. Az imasorozat a legrégebbi eredetű Mária imádságon alapul, a rózsza magát Szűz Máriát, Jézus anyját szimbolizálja. A rózsafüzér, mint tárgy, a népi hitvilágban védő funkcióval ruházódott fel, betegség és bajelhárító célzattal is használták, rendszerint kegyes ajándékként adományozták. Kegyhelyeken különösen gyakran vásároltak olvasót ajándékba. A rózsafüzér népszerűségéhez hozzájárultak a domonkosok patronálásával működő rózsafüzér társulatok, ahol a tagok közösen imádkoztak és elmélkedtek. Az imák számontartására szolgáló füzérnek különböző imagyakorlatok szerint kialakított változatai léteznek, de a tárgytípus sokféle lehetett anyagát, méretét, formáját illetően is.

Szenteltvíztartó

A szenteltvíz tartására szolgáló edény paraszti háztartásban többnyire cserépből készült, de előfordult ónból és üvegből való is. A 19. század vége óta mindezeket a polgári ízlést tükröző gyári készítésű porcelán szenteltvíztartó szorította ki. Helye a szobai ajtó mellett volt, a falra akasztva. Falra akasztható lapja alsó részéhez félgömb vagy kehely alakú, csúcsban végződő víztartó tartozik. Lapja felül átlukasztott, felülete domborműves díszítésű, feszület, vagy keresztábrázolással, Mária és a gyermek Jézus, szentek, hitremény-szeretet allegória, vagy őrangyal ábrázolásával.

Vallásos ponyva

A hivatalos, egyházi személyek által összeállított, egyházi jóváhagyással, egyházi nyomdákban kiadott ima és énekeskönyvek nem a népi vallásosság keretei közé tartoznak, hatásuk azonban meghatározó volt a különböző félnépi, népi nyomtatványokra. Emellett figyelmet érdemel néhány ima- vagy énekeskönyv műves kötetstáblája.

A katolikus imádság- és énekirodalom népi, népszerű ága hihetetlen bőséggel burjánzott; termékeit – a minél szélesebb körben való terjesztés végett – legtöbbször vallásos ponyvakiadványok formájában juttatták el a hívőkhöz. Nagy számban jelentek meg a néhány leveles vagy csak egy-két lapos, imádságokat tartalmazó füzetek, éneketétekkel vagy anélkül, kezdetleges képekkel, vagy anélkül. A vallásos ponyvák nagy része Bucsanszky Alajos, vagy Rózsa Kálmán mindenféle ponyvákra szakosodott nyomdájából került ki, de búcsús énekvezetők is kiadhatták saját verseiket, az általuk írt imákat. Az imalapok az ájtatossági formák változására, egyes

szentek, kegyhelyek adott időben kedvelté válására is rávilághatnak. A kiadványok terjesztésére a legáltalánosabb mód a roppant tömegeket megmozgató kegyhelyek búcsúin való árusítás volt.

A szentsarok

A magánáhitat ma is ismert formái a barokk korban alakultak ki, majd a 19. század második felének vallási felvirágzása idején finomodtak, változtak. A barokkban épült templomok oltárai és díszítésük, majd a biedermeier vallásos polgári otthonok tobzódó tárgykultúrája egyaránt hatott a szentsarok létrejöttére és elrendezésére. A házi oltárnak többféle típusa ismert (Mária-ház, házioltár-építmény), Dunakeszire is az általános, a ház szentsarkának templomi oltárokat idéző berendezése volt jellemző, ahol a kis szentképek, szobrok, búcsús emlékek, rózsafüzér, fényképek, gyertyatartó, bögre, virágváza együttese került a sublót tetejére, kiegészítve a hozzá tartozó falszakaszon elhelyezett keretezett szentképekkel. A szentsarok tárgyai főleg búcsújáráson vett/kapott emléktárgyakkal bővültek, időnként tobzódva a tárgyakban. A tárgyak rendezgetése, a velük való foglalkozás ugyanakkor visszaidézte a búcsúk hangulatát, érzelmi feltöltődést jelentett, kiszakadást a mindennapok problémái közül.

A szentsarokból nem hiányozhatott a 19. század második harmadától gipsz, vagy porcelán szobor formájában a szimmetrikusan, mindig párosan elhelyezett Jézus Szíve és Mária Szíve ábrázolás. A fő helyen, középen azonban szinte minden esetben Mária szobra állt, ezzel is Szűz Mária magyar néplélekben betöltött kiemelt helyére utalva. A Kisjézus különböző ábrázolásai minden esetben polgári hatást mutatnak.

A lakás szentsarka a mindennapi otthoni hitélet legfontosabb helye volt. Reggel ébredéskor, este lefekvéskor felé fordultak. Az imádkozás rendje általános a magyar paraszti kultúrában: az ajtó melletti falon lévő szenteltvíztartóból vett vízzel keresztet vetettek, majd az ágy feletti keresztről, vagy a sublóton lévő imakönyvből kézre vették a rózsafüzért, hogy állva, vagy térden – a szentsarok képei és szobrai előtt – elmondják az imát, majd megcsókolták a kis imakönyvi képet, a rózsafüzért és a becsukott imakönyvet. A fohász és a kegyelem elnyerését segítő szakrális tárgyak azonos erejűek a népi hitéletben, együttesen pedig erejük megsokszorozódik.

Az 1950-es, 60-as évek nem kedveztek a vallási élet megnyilvánulásainak. A régi házak lebontása, átépítése, új házak építése szintén hatott arra, hogy a tisztaszoba korábbi rendje fellazult, az új bútorok közt a szakrális tárgyak ritkán találtak helyet. A korábbi főhelyen lévő tárgyak félreeső, nem látható helyekre kerültek, szerencsére padlásokon, szekrények mélyén, fiókokban sok kép átvészelt a nehéz idők, a szakrális tárgyak kidobásának évszázados tilalma révén. Így kerülhettek végül az itt látható tárgyak is a kiállításba, mindannyiunk öröme, a tárgyak megőrzőinek és Szakáll Lászlóné munkájának köszönhetően.

Elhangzott Dunakeszin, 2016. szeptember 24-én a Szent Mihály-templomban rendezett „A népi vallásos emléktárgyak” című kiállítás megnyitóján. A kiállítást – melynek anyaga a Révész István Helytörténeti Gyűjteményből való – Harangozó Katalin rendezte.

Az itt látható fotókat a kiállítás megnyitóján Mangol Tamás készítette.

SZAKÁLL LÁSZLÓNÉ

Emlékezés a közel 300 éves Révcsárdára

A régészeti kutatások szerint a Duna Horány és Dunakeszi közötti szakaszát már az ókorban is révátkelőnek használták. A rómaiak Pannoniát meghódítva i. u. 370-ben a folyó két partjára erődítményeket építettek, melyek néhány évtizeden keresztül biztosították a Dunán történő átkelést. A honfoglalás idején ismét átkelőként funkcionált a terület, mely a középkorban már vámszedőhely is volt. A befolyó összeg hol a váci püspök, hol Dunakeszi falu pénztárát gazdagította. Télen is volt szállítás, réven átkelés, amit jég hízzalással oldottak meg.

1746-ban Alag-pusztá, 1747-ben pedig Dunakeszi is I. Grassalkovich Antal gróf tulajdona lett mint gödöllői uradalmának része. A kedvező intézkedések hatására elkezdődött a szőlőtermelés, a borral kereskedés, a sör- és pálinkafőzés. Az 1760-as, 70-es években két fogadó épült és működött Dunakeszin. Az egyik a település közepén az ún. Beszálló, amely 1786-ban már postaállomásként is üzemelt, a másik a mai Rév utca végén, a Dunánál, a Révcsárdára. Ez utóbbi szintén nemcsak ivóhely, kocsmavolt, hanem szálláshely, állatpihenő és állat-cserehely is, annál is inkább, mivel kezdetben a Dunán a hajókat állatokkal vontatták.

A Révcsárda 20. századi történetét a község előljárási jegyzőkönyveiből és a csárda területének egyik tulajdonosa, Húbel Zsolt és édesanyja, Húbelné Seres Irén emlékezéseiből ismertem meg. Mindezeket kiegészítették Schmidt Mária és Anspacher István Dunasori lakosok, akik Irénnel együtt szintén itt gyerekeskedtek.

A Révcsárda 1900 körül

A jegyzőkönyvek szerint 1902-ben a község törzskönyve a helyet „Révcsárda kompátkelőhelyként” említi. 1906-ban a képviselő-testület meghatározta a Révcsárda haszonbérletét. 1909-ben Makkos József rév tulajdonos italmérési engedélyt kapott a csárdában. A továbbiakat a visszaemlékezésekből tudjuk. Húbelné Seres Irén nagyszülei, Seres János és felesége az 1930-as évek elején a Nógrád megyei Galgagutáról költöztek Dunakeszire. A község közepén élő B. Száraz György gazdához szegődtek napszámosnak. Egy alkalommal lementek a dunai révhez, ahol a nyaralók tömegével találkoztak. A Révcsárdán kívül – mely ekkor a Puskás család tulajdonát képezte – más üzlet nem működött a környéken. Legközelebb egy nagy kosár gyümölcs-csel érkeztek, amit pillanatok alatt eladtak. A Seres nagyszülők – felismerve a kedvező lehetőségeket – a közeli Nagycsurgónál csakhamar telket vásároltak, melyen fabódét eszkbáltak, s italmérésbe kezdtek. Később már zöldséget és gyümölcsöt is árusítottak, melyre az engedélyt 1934-ben kapták meg. A vállalkozást – a hétvégi nyaralók öröme – kifőzdével is bővítették. Ez lett a „Seres Csárda”. Amikor a Seres nagypapa meghalt, a nagymama

visszaköltözött Galgagutára. A háború után visszajött Dunakeszire, és 1945 és 1948 között kibérelte a Révcsárdát. Ez alatt a Seres Csárda fabódéját téglapületté alakította, majd Nagymama Csárda néven üzemeltette 1964-ben bekövetkezett haláláig, amikor is a kedvelt vendéglátóhely eladásra került.

A Révcsárda korábbi történetét képek is dokumentálják. Két fotó levelezőlapként volt forgalomban, 1900 körül készülhettek, s kezdetleges, nádfedeles épületet ábrázolnak. A 30-as évekre a csárda teljesen átépült, új tetőszerkezetet kapott. A teleknek a mai Római-közhöz eső oldalán működött a jégverem. Egy 1962-ben készült fénykép a beépített földszint felett faanyagú manzárdot mutat. Ekkor a földszinten három család lakott, a vendéglátás szünetelt. A 60-as évek vége felé az épület lakhatatlanná vált. Az 1969-es fotón már egy újra átalakított, földszintes épület látszik. Ezen a képen látható, hogy a csárda telke a mai Római-köztől egészen a Duna partjáig húzódott. Anspacher István és Schmidt Mária úgy emlékeznek, hogy a dunasori telkek valójában a Duna közepéig tartottak. A MAHART a hajóközlekedés kapcsán használati díjat fizetett a tulajdonosoknak.

A csárda épülete 1969-ben

A Révcsárda 1975-ben történt végleges lebontása után a területet négy részre osztották. Keleti részét a Seres nagyszülők Károly fia vásárolta meg, Károly nevű gyermeke részére, melyet később Húbel Zsolt örökölt. A támfal mögött álló faépületet még az apa, Seres Károly építette. A második és harmadik negyed a Halász, a negyedik negyed a Bozóki család vette meg.

A következő évtizedek történéseit az önkormányzat építési osztályának irattárában levő dokumentumokból ismerhetjük. Ezek szerint az 1980-1990-es időtartamra Tasnádi István engedélyt kért kávékimérő építésére, az általa a csárda helyén emelt kőépületben. A házban 1980-tól 1985-ig Senita István cukrászdát üzemeltetett, majd 1985-től 2000-ig Tasnádi Zoltán üzlete működött. Egy másik kérelem étterem nyitására érkezett az 1990-től 2000-ig terjedő időszakra, de a kérelmező neve ismeretlen. 2000-től 2009-ig Iglódi Bence volt a helyiség üzemeltetője. Az építmény azóta kihasználatlanul áll, az egykori Révcsárda volt pincéjében jelenleg két nem működő üzlethe-lyiség is található.

A Tóth Mariska Hagymányörző Alapítvány lakóhelyünk e közel 300 éves történeti helyét 2016. szeptember 17-én emléktáblával jelölte meg az utókor számára.

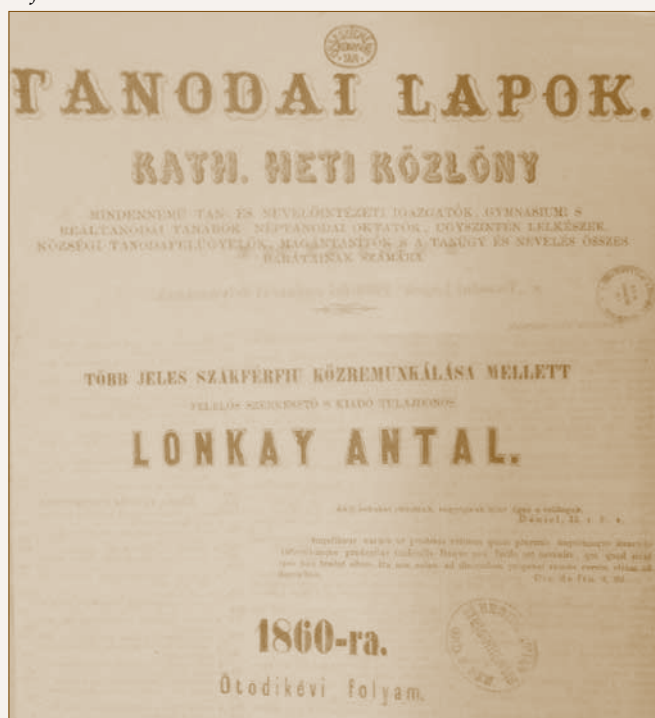

KOLLÁR ALBIN

A dunakeszi római katolikus népiskola tanítói 1859 és 1872 között

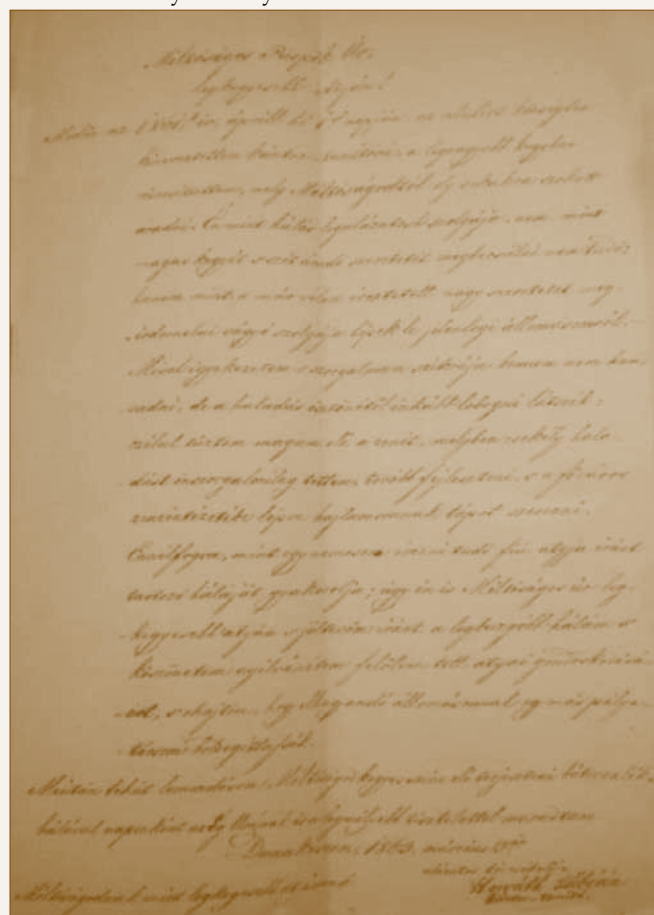
A dunakeszi római katolikus népiskola a település 1919-ig egyetlen elemi iskolája volt. (1910-ben az akkor Dunakeszitől közigazgatásilag külön vált Alagon épült új állami alsó fokú oktatási intézmény, 1919-től Műhelytelepen, az épülő „vagon-gyár” területén, a már elkészült kultúrotthonban, majd 1928-tól a MÁV által épített új, 3 tantermes épületben folyt elemi iskolai oktatás.)

A felekezeti iskola történetében az 1859-es év szomorú esemény dátuma: ebben az esztendőben hunyt el Monspart Lőrinc kántortanító, aki 46 éven át tanította a település kisdíákjait.¹ Az egytanítós kisiskolában megüresedett álláshely (az akkori hivatalos szóhasználat szerint: állomás) betöltésére a falu előljárósága az országosan terjesztett Tanodai Lapokban tette közzé pályázati felhívását.² A hirdetésben olvasható a kántortanító jövedéke, amely „230 pár után való szokott rozs és stóladj illetményből, deputatum fejében 3 öl tűzifa, szalma s nádpótlék, 50 font só, 4 itce vaj, 8 font faggyú, és félhízó, tanpénz cím alatt 10 a. é. forint és féltelekből áll.”³

Az állás biztos megélhetést jelentett, vonzó is volt, hiszen a felhívásra az ország különböző részeiből tizenöten jelentkeztek.⁴ A pályázók alkalmasságát Neszveda István egyházi kerületi tanfelügyelő, Jaczkó Károly helyi plébános, Karti András bíró és Hainesz József jegyző vizsgálta, akik a Váci Püspöki Hivatalnak jóváhagyás végett küldött levelükben Horváth Fábián kinevezését javasolták. Indoklásuk szerint: „Horváth Fábián a rajz elemeit bírja és a gazdaságot gyakorlatilag is. Kitűnő az orgonálás- és éneklésben olyannyira, miként hozzá csak közelítőleg is a meg-

jelent pályázók közül egy sem vehető.”⁵ Az idézett levélben megjegyzésként szerepel, hogy nevezett „tanképességi és több irata a Magyar Királyi Budai Helytartóságnál vannak.”⁶ A püspöki hatóság a helytartóságtól bemutatásra kikért bizonyítvány birtokában határozott Horváth Fábián kinevezéséről. A falu új, fiatal, nőtlen kántortanítója 1840-ben, Baracsán született. Érettségi vizsgát Kalocsán tett. A kétéves tanítói tanfolyamot Pesten és Szegeden végezte. Pedagógiai munkáját Kecelen segédtanítóként kezdte.⁷ 1860 májusában a dunakeszi iskola egyetlen tantermében 120 tanuló (58 fiú és 62 leány) köszöntötte őt.⁸ A nagy létszámú osztatlan iskolás csoport tanításában ekkor Szlatényi Ede altanító segédkezett. Horváth Fábián dunakeszi munkásságának harmadik évében a váci püspökhöz írt levelében lemondott álláshelyéről azzal az indokkal, hogy Budán szeretne zenei tanulmányokat folytatni.⁹

Horváth Fábián lemondólevele 1863-ból

Horváth távozását követően az újra megüresedett katedrára hét jelentkező közül Makáry Lajos nyerte el a kántortanítói állást. Pályázati levelében és azt követően minden hivatalos iratban neve aláírása mellett foglalkozása népies alakját, az éneklő tanító megnevezést használta.

1 Dunakeszi Főplébánia. Matricula Defunctorum (Elhunytak anyakönyve), 1857-1878, 14. (továbbiakban: DKFP. EA.)

2 Tanodai Lapok, 1860/9, 108.

3 Uo., 108.

4 Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (továbbiakban: VPKLPL), Acta Scholastica (Régi iskolai iratok), 1860/b/706.

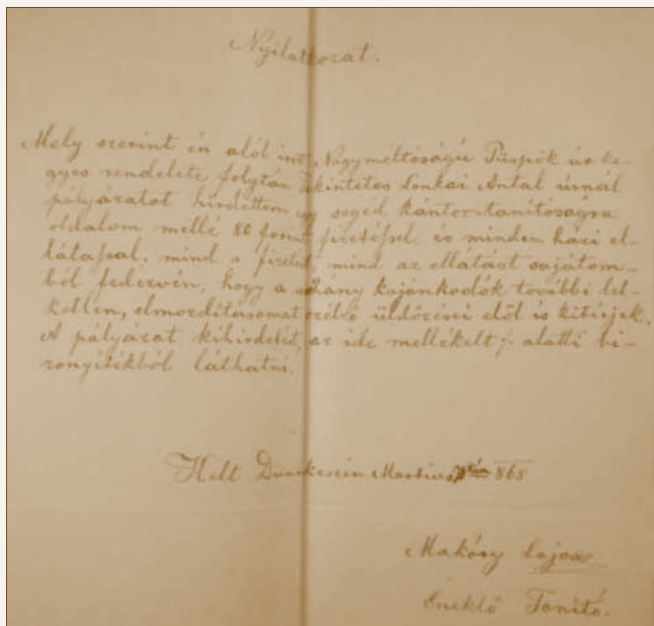
5 Uo.

6 Uo.

7 Uo., 1860/b/857.

8 VPKLPL, Informatio Scholaris, 1860/922.

9 VPKLPL, Acta Scholastica, 1863/A/597.

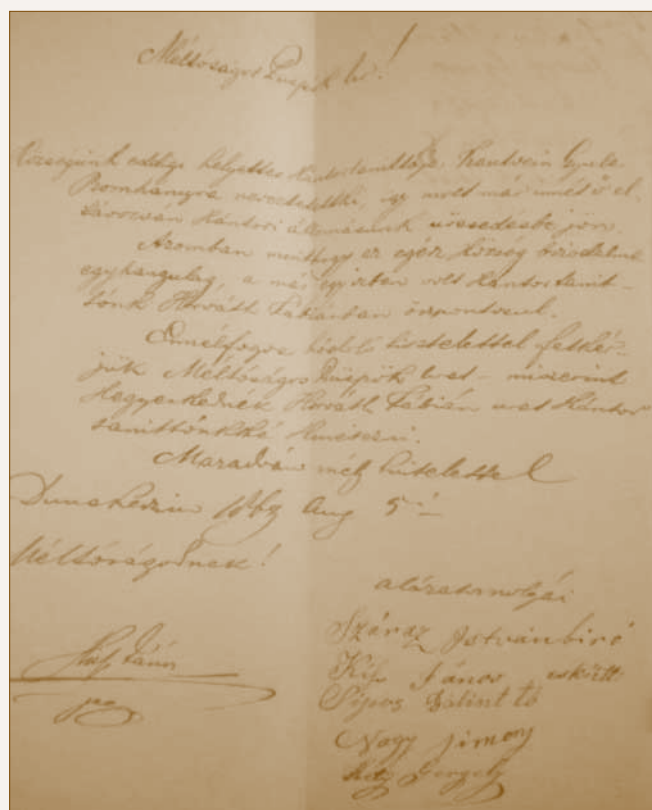

Makary 1842-ben született Egerben. Ugyanitt végezte közép fokú tanulmányait és kiváló eredménnyel a kétéves tanítóképző tanfolyamot. 1859-től 1863 nyaráig négy kisebb településen dolgozott segéd tanítóként.¹⁰ Dunakeszire a Heves megyei Pélyről érkezett. Itteni működése alatt nőtt meg. Fizetése készpénzben 120, terményekből pénzben átszámítva 150, földbeli illetékekből pedig 60 forint volt.¹¹ Az 1862/63-as tanévről készített statisztikai jelentés szerint 101 (51 fiú, 50 leány) tanköteles korú gyerek látogatta az iskolát.¹² Makary őket egyedül tanította, mert sem a falu, sem ő nem gondoskodott segéd tanító felfogadásáról. Az iskolás gyerekek magas létszáma, és a segéd tanító hiánya miatt hanyatlott a tanítás színvonala. Ez a tény – és vélhetően a tanító betegsége – lehetett az oka annak, hogy a falu előljárói alkalmatlannak találták tanítói feladatainak ellátására. Ezt 1868. január 28-án¹³ panaszlevélben tudatták a tankerületi felügyelővel, és egyben kérték, hogy Makary Lajos helyébe a gyerekek tanítására alkalmas tanítót nevezzenek ki. A helyzetet Mikuska Károly püspökhatvani plébános-esperes, körzeti tanfelügyelő vizsgálta. Szerinte a falu panasa megalapozott volt, s jegyzőkönyvben rögzítette, hogy Makary Lajos „tökéletesen képtelen hivatása ellátására és június hónapban vizsga fog tartatni.”¹⁴ Jelentésében leírja azt is, hogy a diákok magas létszáma miatt szükségesnek tartja a második tanítói állomás megszervezését és újabb kántori lak építését. (A tanító foglalkoztatásának terhére a falu viselte.) A vizsgálat során a bepanaszolt magiszter följajánlotta, hogy saját jövedelméből (80

forintért) segéd tanítót fogad, erre azonban az 1868. július 9-én bekövetkezett halála¹⁵ miatt nem került sor.

Az üres tanítói álláshelyre – Jaczkó Károly helyi plébános kérésére – a váci püspök Rákossy Ferenc soproni születésű segéd tanítót nevezte ki, aki korábban Szécsényben és Somlyóvásárhelyen töltött be submagisteri állást.¹⁶ Ő csupán a tanév első két hónapjában tanított Dunakeszin. Utódja a segéd tanítói minőségben Trautwein Gyula lett, aki szintén rövid ideig, az 1868/69-es tanév végéig működött Dunakeszin.¹⁷ A tanítás a következő tanévben személyi gondok nélkül folytatódott, mivel a falusiak által korábban megismert és megkedvelt Horváth Fábián lett a település kántor tanítója.¹⁸ Feladatait 1872-ig látta el Dunakeszin, amikor Bazsanth Vince lépett helyére a dunakeszi népiskola katedráján.¹⁹

Írásomat Kliment Géza és Kovács László uraknak ajánlom, akik Dunakeszi város önkormányzatának képviselőjeként két évtizeden át támogatták a település nevelési és oktatási intézményeiben folyó munka feltételeinek javítását.

A községi előljáróság 1869-es kérelme a korábbi kántor tanító, Horváth Fábián újbóli dunakeszi alkalmazása ügyében

10 Uo., 1863/A/1047.

11 Uo., (Plébániai iratok), 1865/579.

12 VPKLPL, Informatio Scholaris., 1863/947.

13 VPKLPL, Acta Parochiarum., 1868/501.

14 Uo., 1868/1233.

15 DKFP, EA., 1868., 38.

16 VPKLPL., Acta Scholastica., 1868/1839.

17 Uo., 1869/679.

18 Uo., 1870/461.

19 Uo., 1872/1596.

